

RAVNOPRAVNOST I ZABRANA DISKRIMINACIJE

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Ova publikacija je izrađena u okviru Akcionog plana Vijeća Evrope za Bosnu i Hercegovinu 2022. - 2025. u sklopu projekta "Initiative for Legal Certainty and Efficient Judiciary in Bosnia and Herzegovina - Phase III". Mišljenja iznesena u ovoj publikaciji su autorova i ne odražavaju nužno službenu politiku Vijeća Evrope.

Dozvoljena je reprodukcija izvoda (do 500 riječi), osim u komercijalne svrhe, pod uslovom da je očuvan integritet teksta, da se izvod ne koristi izvan konteksta, da ne daje nepotpune informacije niti na neki drugi način vodi čitaoca na pogrešne zaključke o njegovoj prirodi, obimu ili sadržaju teksta.

Izvor teksta je uvijek obavezano navesti na sljedeći način "© Vijeće Evrope, 2022". Sve druge zahtjeve za reprodukcije /prijevoda dijela ili cijelog teksta, treba uputiti Direktoratu za komunikacije, Vijeća Evrope (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Svu ostalu korespondenciju koja se odnosi na ovu publikaciju treba uputiti na adresu:
Department for the Implementation of
Human Rights, Justice and Legal
Co-operation Standards

Department for the Implementation of
Human Rights, Justice and Legal
Co-operation Standards
F-67075
Strasbourg Cedex
France

Korice, grafički dizajn i publikacija: A Dizajn

Vijeće Evrope, novembar 2023.

RAVNOPRAVNOST I ZABRANA DISKRIMINACIJE

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

SADRŽAJ

Kurikulum	5
PRILOG	
Vodič za primjenu kurikuluma	13
A) UPITNIK uz poziv za učešće (obrazac)	13
B) TEST (za početak i kraj obuke).....	13
C) TEMATSKE SESIJE.....	15
Načelo jednakosti i nediskriminacije	15
Diskriminacija prema različitim osnovama.....	16
Evropski standardi zaštite od diskriminacije.....	17
Pitanja za raspravu:	18
Tema 1.....	20
Osnovi diskriminacije (porijeklo).....	20
Direktna i indirektna diskriminacija	23
Polje slobodne procjene države i bračna jednakost	25
Standard i teret dokazivanja	26
Pozitivna/afirmativna akcija – penzionisanje i roditeljsko odsustvo	27
Zaposlenje.....	30
Diskriminacija - ključni pojmovi na studiji slučaja	30
Rodni identitet i seksualna orijentacija	32
Test - Rodni identitet i seksualna orijentacija	33
Rodno zasnovano nasilje.....	34
Zabrana diskriminacije u Bosni i Hercegovini	36
D) TEST (za početak i za kraj obuke).....	38
E) OBRAZAC ZAVRŠNE EVALUACIJE	40
Ravnopravnost i zabrana diskriminacije	40

KURIKULUM

Ovaj kurikulum je namijenjen edukatorima u oblasti upoznavanja stručnih saradnika i novomenovanih sudija i tužilaca sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda. Pošto je riječ o polaznicima koji dolaze sa određenim predznanjem, kurikulum predstavlja putokaz u praktičnom smislu i, stoga, sadrži, pored stručnih, i osnovne pedagoško-metodološke instrukcije za provođenje edukacije.

Kada je riječ o metodama, u ovom naprednom stepenu edukacije neophodno je služiti se specifičnijim nastavnim metodama, te izbjeći klasično predavanje, a pažnju usmjeriti na analizu stvarnih slučajeva iz prakse, grupno izlaganje, debatu, studije slučaja, demonstraciju opštih principa na konkretnom primjeru, simulaciju suđenja, provjeru znanja u formi kviza i izvođenje testova¹.

Pri izboru metoda neophodno je voditi računa i o izboru nastavnih sredstava, koja moraju biti djelotvorna i svrsishodna, odnosno uočljiva, jednostavna, precizna, zanimljiva, praktična (tabla, "flip-čart", poster i grafikon, model/uzorak, TV i video, priručnik, projektor, računar i sl.).

Sa metodološko-pedagoškog aspekta neophodno je ispravno planirati vrijeme namijenjeno edukaciji. Plan realizacije edukacije je mapa logičnog slijeda smjernica/koraka za edukatora i njegov cilj je ostvarenje zadate edukacije. Plan mora da sadrži naziv jedinice koja se obrađuje, potrebno vrijeme za obradu, potreban materijal, aktivnosti edukatora i polaznika, te cilj i zadatke edukacije. Prilikom određivanja vremenskog okvira za edukaciju kako u cjelini, tako i u njenim segmentima neophodno je da edukatori imaju na umu vrijeme potrebno za primjenu određenih tehnika koje je uputno koristiti², kako bi se kod polaznika podstakli kognitivni pro-

---

1 Grupno izlaganje podrazumijeva iznošenje ličnih stavova o određenoj temi analizom, ocjenom ili pregledom nastavne cjeline. Za razliku od diskusije, debata se koristi kad postoje suprotstavljeni stavovi, ili više mogućih rješenja i poželjno ju je primijeniti za poboljšanje argumentacije učesnika. Studija slučaja uključuje temeljno grupno izlaganje o stvarnim slučajevima i zahtijeva prethodnu pripremu učesnika. Demonstracija je nastavna metoda u kojoj edukator sam provodi određenu radnju (zadatak), pokazujući polaznicima šta i kako da urade, nakon čega je uputno polaznike ohrabriti da vježbaju zadatak koji je demonstriran. Simulacija je metod koji uključuje kreiranje određene zamišljene situacije s namjerom da se objasni stvarna ili moguća. Bliska simulaciji je metoda igranja uloge, čiji je osnovni cilj izmjena pozicije učesnika i njihovih stavova njihovim stavljanjem u različite uloge. Pod igrom kao nastavnim metodom podrazumijevamo takmičenje i/ili saradnju polaznika usmjerenu na ponavljanje i utvrđivanje nastavnog sadržaja, a može se organizovati i u formi kviza ili drugih aktivnosti u kojima postignuti rezultat zavisi od znanja stečenog na edukaciji.

2 Atentivne tehnike, tehnike opservacije, tehnike slušanja i tehnike postavljanja pitanja.

cesi pamćenja, razumijevanja, primjene, analiziranja, vrednovanja i stvaranja (kreacije)³, kao i vrijeme potrebno za provođenje anonimnih testova prema logičkim cjelinama edukacije, a po okončanju edukacije i anonimne evaluacije obavljene edukacije u cjelini, te završnog testa usvojenog znanja.

Kako se ne bi desilo da polaznici edukacije imaju različite nivoe predznanja, za obuku "Ravnopravnost i zabrana diskriminacije" predviđena je obaveza polaznika da prethodno pristupe kursu "Uvod u EKLJP i ESLJP" na online platformi HELP (<http://help.elearning.ext.coe.int/login/index.php>), koji traje šest časova i nakon kojeg polaznik dobija potvrdu o završenom kursu. Ukoliko su neki polaznici već završili navedeni kurs, potrebno je da potvrdi o završenom kursu ne bude starija od četiri godine.

Imajući na umu blisku, ali, ipak, različitu profesionalnu orijentaciju polaznika (stručni saradnici, novoimenovane sudije i tužioci), potrebno je voditi računa o tome da je jedan od osnovnih ciljeva obuke ne samo stjecanje teoretskog znanja o EKLJP već, prvenstveno, osposobljavanje polaznika da tumače i primjenjuju Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda na konkretne i stvarne slučajeve u oblasti antidiskriminacione zaštite.

---

3 Pamćenje, koje određujemo kao prezentaciju prethodno stečenog znanja (prepoznavanje), razumijevanje, kao mogućnost određivanja značenja izloženih pojmova obuke - usmenih, pismenih i grafičkih (interpretirati, tumačiti, klasificirati, rezimirati, zaključiti, uporediti, objasniti), primjenjivanje, koje znači da polaznik može provesti naučeno u djelo, ili koristiti određeni postupak u datoj situaciji (izvršavanje, implementacija), analiziranje, koje predstavlja mogućnost polaznika da razloži gradivo (materijale) na njegove sastavne dijelove uz razumijevanje međusobnih povezanosti tih dijelova i njihovog odnosa prema cjelini (razlikovati, organizirati, pripisati), vrednovanje (evaluacija), koje predstavlja mogućnost procjenjivanja prema određenim kriterijima ili standardima (provjeriti, kritikovati) i stvaranje, koje se određuje kao mogućnost sastavljanja zadatah ili naučenih elemenata u novu koherentnu ili originalnu cjelinu (generirati, planirati, proizvesti).

Tabularni prikaz kurikuluma

Prije same obuke obaveza polaznika je da pristupe kursu "Uvod u EKLJP i ESLJP" na online platformi HELP (http://help.elearning.ext.coe.int/login/index.php), koja traje šest časova i nakon koje polaznik dobija potvrdu o završenom kursu. Ukoliko su neki polaznici već završili navedeni kurs, potrebno je da potvrda o završenom kursu ne bude starija od četiri godine. Prilikom slanja poziva i programa polaznicima za učestvovanje u edukaciji potrebno je poslati Upitnik (vidi obrazac u prilogu) u kome je potrebno da naznače nedoumice s kojima su se susreli u vlastitoj praksi u vezi sa temama predviđenim u Programu. Ukoliko se radi o aktuelnom predmetu, uputno je da ga anonimno izraju i pripreme za izlaganje u okviru sesije na koju se odnosi, za vrijeme posvećeno diskusiji. Maksimalni vremenski okvir potreban za edukaciju su dva dana, a moguće ga je realizovati i u kraćem periodu.						
Naziv sesije	Svrha i opis	Ciljevi	Ishod	Materijali	Aktivnost/ Učesnici	Trajanje
Upoznavanje učesnika	Određivanje vlastitog položaja i interesovanja u okruženju, kao i pozicioniranje u okviru grupe polaznika. Učesnici se mogu predstaviti na jedan od tri načina, što zavisi od procjene predavača. Učesnici će se predstaviti metodom "jedan za drugim" i tada će biti zamoljeni da, pored svog imena, profesionalne afilijacije, istaknu i razloge za pohađanje upriličene edukacije. Učesnici će pored svog imena dodati i jedan atribut koji počinje istim slovom kao i ime, a potom će svaki učesnik ponoviti prethodno izrečena imena i atribute. Ovaj način predstavljanja omogućava da učesnici zapamte imena i da relaksiraju atmosferu. Ovaj metod predstavljanja učesnika je adekvatan ukoliko se radi o velikoj grupi. •Učesnici se podijele u parove i svaki član para intervjuira kolegu/kolegicu a potom ga predstavi ostatku grupe. Ova metoda podstiče interakciju među polaznicima edukacije ali nije adekvatna za velike grupe.	Cilj je kreiranje homogene grupe sa zajedničkim interesom u okviru koje će biti moguće kreirati grupe za rad po timovima.	Polaznici su se upoznali međusobno i otklonjena je barijera i eliminisan je otklon prema opštenju u nepoznatom okruženju.		(svi učesnici)	15 minuta

Predstavljanje obuke (programa, tematskih cjelina i edukatora)	Upoznavanje učesnika sa onim čemu je posvećena obuka i koji su joj ciljevi. U pozivu koji prethodi obuci uputno je navesti teme koje će biti obrađivane i vremenski okvir trajanja obuke. Na kraju uvodnog dijela učesnici će biti pozvani da iznesu i svoja očekivanja u vezi sa predloženim temama, očekivanim rezultatima i da kratko predstavte svoja iskustva u ovoj oblasti, ako su ih imali. To doprinosi međusobnoj razmjeni znanja, informacija i kasnijem profesionalnom povezivanju, a istovremeno usmjerava i edukatora tokom izvođenja predviđenih sadržaja.	Cilj je kreirati u osnovnim crtama kako sadržajnske, tako i vremenske okvire predstojeće obuke.	Polaznici imaju predstavu o tome šta i u kojem vremenu će naučiti, te kojim aktivnostima će se baviti u toku trajanja obuke.	- Program obuke	(edukator)	15 minuta
Provođenje testa	Stvaranje komparativa za evaluaciju obuke. Da bi se kreirao indikator uspješnosti obuke, potrebno je provesti identičan test (sa istim pitanjima) na početku i na kraju obuke.	Test je anonimn i njegov cilj je ustanoviti kojim predznanjem o temama koje se obrađuju u toku obuke polaznici raspolažu.	Kreiran je komparativ za ocjenu uspješnosti obuke.	Obrazac testa u prilogu	Pismeni test (edukator i učesnici)	15 minuta

Načelo jednakosti i nediskriminacije i Diskriminacija prema različitim osnovama	Jednakost i nediskriminacija su među temeljnim načelima i pravima međunarodnog prava o ljudskim pravima, kao i nacionalnim instrumentima za zaštitu ljudskih prava. Budući da su međusobno povezani s ljudskim dostojanstvom, okosnica su svih ljudskih prava. Svim osobama priznaju se urođeno dostojanstvo i vrijednost, te jednaka i neotuđiva prava.	Cilj je omogućiti polaznicima razumijevanje načela jednakosti i zabrane diskriminacije, te zaštićenih osnova.	Polaznici su ohrabreni da predstavljaju ideal sudske jednakosti koji se bazira na osnovnoj postavci da se prema svim pojedincima u sličnim situacijama treba postupati slično ili jednako. Cilj je osigurati razumijevanje da svi imaju mogućnost zaštite svojih prava direktnom primjenom EKLJP i pozivanjem na međunarodne obaveze čak i u slučajevima kada postoji nesklad sa domaćim propisima ili praksom.	- Relevantni izvodi, (vidi prilog)	- Uvodno predavanje (edukator) - Postavljanje pitanja (polaznici) - Diskusija (svi učesnici)	90 minuta (45+30+15 minuta)

Evropski standardi zaštite od diskriminacije /test diskriminacije	Primjena EKLJP u domaćem pravnom sistemu podrazumijeva tumačenje EKLJP kako državnih organa kao kolektiviteta, tako i pojedinaca u pravosuđu. Potrebno je imenovati iste izazove i u diskusiji ukazujući na način suočavanja sa istim izazovima.	Cilj je rješavanje nedoumica s kojima se pojedinci suočavaju u pravosudnom sistemu u rješavanju predmeta pred sudovima.	Polaznicima je ukazano na načine kojima mogu odgovoriti na poteškoće u primjeni međunarodnih standarda.	- Relevantni akti, (vidi prilog) - Ilustrativna priča - EKLJP, član 14, član 1. Protokola broj 12.	-Prezentacija izazova (edukator) -Direktno postavljanje pitanja polaznicima (edukator i polaznici međusobno) -Diskusija o mogućim rješenjima (svi učesnici)	90 minuta (15+45+30 minuta)
Osnovi diskriminacije (porijeklo, invaliditet) i direktna i indirektna diskriminacija	Jednakost i nediskriminacija predstavljaju srž svih ugovora o ljudskim pravima i nacionalnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava kojima se želi uspostaviti jednakost i ukloniti diskriminacija povezujući pojedina materijalna prava sa načelom zabrane diskriminacije.	Cilj je razumijevanje oblika diskriminacije i osnova, stvarnih ili pretpostavljenih, po kojima osoba može biti diskriminirana.	Polaznici razumiju različite oblike i osnove po kojima osoba ili grupa osoba može biti diskriminirana.	-EKLJP, član 14, član 1. Protokola broj 12. Primjer slučaja u prilogu -Relevantne presude (izvodi, vidi prilog)	-Prezentacija definicija i oblika diskriminacije (edukator) -Ilustracija na primjerima presuda-analiza -izvodi relevantnih presuda, poželjno koristiti powerpoint prezentacije (edukator) Diskusija u vezi sa pitanjima (u prilogu) i na primjerima iz ličnog iskustva polaznika (polaznici)	90 minuta (30+30+30 minuta)

Pojam polja slobodne procjene države i bračna jednakost i standard i teret dokazivanja	Opseg polja slobodne procjene jedan je od relevantnih elemenata postojanja zajedničkog osnova u zakonodavstvu država ugovornica.	Cilj je ukazati polaznicima na kriterije, odnosno da li država ima široko polje procjene kada je razlika u tretmanu utemeljena na spolu ili seksualnoj orijentaciji, te na kome leži teret dokazivanja.	Polaznici su stekli predstavu o polju slobodne procjene države u oblasti antidiskriminacione zaštite i teretu dokazivanja.	-EKLP, član 14, član 1. Protokola broj 12 Primjer slučaja u prilogu -Relevantne presude (izvodi, vidi prilog)	-Ilustracija na primjerima presuda ESLJP (edukator) -Diskusija u vezi sa pitanjima (u prilogu) i na primjerima iz ličnog iskustva polaznika (svi učesnici)	90 minuta (30+30+30 minuta)
Pozitivna/afirmativna akcija –penzionisanje i roditeljsko odsustvo i zaposlenje	Svrha tematske cjeline je razumijevanje da različito tretiranje grupe može biti uvedeno kako bi se ispravile činjenične nejednakosti među pripadnicima različitih grupa, te kada zapošljavanje u određenim okolnostima potpada pod opseg prava garantovanih članom 8.	Cilj je ukazati polaznicima na kriterije kada država može uvesti mjere afirmativne akcije i kada Sud razmatra pitanje zapošljavanja kao diskriminaciju.	Polaznici su stekli predstavu o razlozima i načinima uvođenja mjera afirmativne akcije i kada pitanje zapošljavanja može predstavljati diskriminaciju.	-EKLP, član 14, član 1. Protokola broj 12 Primjer slučaja u prilogu -Relevantne presude (izvodi, vidi prilog)	-Ilustracija na primjerima presuda ESLJP (edukator) -Diskusija u vezi sa pitanjima (u prilogu) i na primjerima iz ličnog iskustva polaznika (svi učesnici)	60 minuta (30 + 30 minuta)
Diskriminacija - ključni pojmovi na studiji slučaja	Svrha je utvrđivanje stečenog znanja kroz razmatranje osnovnih pojmova.	Cilj je da polaznici prepoznaju osnovne pojmove koji se javljaju u predmetima u predmetima zaštite od diskriminacije.	Polaznici razumiju ključne pojmove koje Sud koristi u predmetima koji se tiču zaštite od diskriminacije.	-EKLP, član 14, član 1. Protokola broj 12 -Primjer slučaja u prilogu	-Diskusija u vezi sa pitanjima ključnih pojmova (edukator i svi učesnici)	45 minuta

Rodni identitet i seksualna orijentacija	Svrha tematske cjeline je razumijevanje pojmova rodnog identiteta i seksualne orijentacije kao zaštićenih osnova.	Cilj je da polaznici razumiju moguće oblasti diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta.	Polaznici razumiju pojmove rodnog identiteta i seksualne orijentacije i oblasti u kojima je moguća diskriminacija po ovim osnovama.	-EKLP, član 14, član 1. Protokola broj 12 -Relevantne presude (izvodi, vidi prilog)	-Ilustracija na primjerima odabranih presuda ESLJP (edukator) i diskusija polaznika	60 minuta (30+30 minuta)
Provođenje testa – seksualna orijentacija i rodni identitet	Indikator uspješnosti shvatanja različitosti pojmova seksualne orijentacije i rodnog identiteta.	Cilj je ustanoviti da li je ostvaren napredak u obimu stečenog znanja polaznika.	Moguće je uočiti ishod usvajanja znanja za narednu temu tematsku cjelinu.	Obrazac testa u prilogu	Pismeni test (edukator i učesnici)	15 minuta
Rodno zasnovano nasilje	Svrha tematske cjeline je razumijevanje rodnog zasnovanog nasilja, uzroka i oblika kao vida diskriminacije.	Cilj je da polaznici razumiju uzroke i oblike rodnog zasnovanog nasilja kao vida diskriminacije, te da razumiju pozitivne obaveze države u sprečavanju rodnog zasnovanog nasilja.	Polaznici imaju razumijevanje o rodnom zasnovanom nasilju, uzrocima i oblicima, te o pozitivnoj obavezi države da preduzima mjere protiv rodnog zasnovanog nasilja.	-EKLP, član 14, član 1. Protokola broj 12 -Relevantne presude (izvodi, vidi prilog)	Video-klip Ilustracija na primjerima presuda ESLJP (edukator) Diskusija u vezi sa pitanjima (u prilogu) i na primjerima iz ličnog iskustva polaznika (svi učesnici)	60 minuta
Provođenje testa	Ponavija se test s početka obuke, čime je kreiran komparativ za uspješnost obuke.		Moguće je uočiti ishod obuke.	-Obrazac testa u prilogu	Pismeni test (edukator i učesnici)	15 minuta
Provođenje evaluacije od učesnika i edukatora	Svrha je ukazati na eventualne nedostatke u toku obuke i dobiti sugestije u smislu poboljšanja kvaliteta i načina obuke.	Cilj je unaprijediti naredne obuke.	Kreacija konkretnog parametra za buduće obuke iste vrste.	-Obrazac u prilogu	Pismena evaluacija (edukator i učesnici)	15 minuta

PRILOG

VODIČ ZA PRIMJENU KURIKULUMA

A) UPITNIK uz poziv za učešće (obrazac)

- Lični podaci (ime, prezime, pozicija):
- Sesija koju smatrate najznačajnijom iz ličnog iskustva:
- Koju temu smatrate najznačajnijom u dostavljenom programu i zašto?

B) TEST (za početak i kraj obuke)

Pitanje broj 1: Da li različit tretman, ukoliko je opravdan, predstavlja kršenje člana 14?

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 2: Da li diskriminacija može nastupiti kada se primjenjuje jednak tretman prema različitim pojedincima ili grupama?

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 3: Test srazmjernosti zahtijeva da se razmotri da li je nepovoljna pozicija u koju je stavljen podnosilac predstave zbog ostvarivanja legitimnog cilja _____
prekomjerna?

Pitanje broj 4: Član 14. navodi taksativno sve osnove prema kojima je zabranjena diskriminacija:

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 5: Situacije u kojima su praksa, pravila, zahtjevi ili uslovi naizgled neutralni, ali imaju ili bi imale efekat dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica su obilježje:

- a) neposredne diskriminacije,
- b) segregacije,
- c) posredne diskriminacije.

Pitanje broj 6: Supsidijarna priroda člana 14. znači da će Evropski sud prvo razmotriti da li je:

- a) prekršena bilo koja osnovna odredba prije nego što pređe na ispitivanje tužbenog zahtjeva po osnovu člana 14. u vezi sa tom odredbom,
- b) prekršen član 1. Protokola broj 12,
- c) razlika u tretmanu premašila unutrašnje polje slobodne procjene države.

Pitanje broj 7: Različit tretman može se opravdati objektivno i razumno kada:

- (a) _____ ima legitimni cilj i
- (b) _____ su sredstva koja se pritom primjenjuju razumno srazmjerna legitimnom cilju čijem se ostvarenju teži.

Pitanje broj 8: Diskriminirana osoba dokazuje da je žrtva diskriminacije?

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 9: Prema stavu Evropskog suda, etničko porijeklo i rasa predstavljaju srodne pojmove?

- a) da
- b) ne.

C) TEMATSKE SESIJE

Cilj ovog kurikuluma je upoznavanje novoimenovanih tužitelja i sudija, te stručnih saradnika sa konceptom diskriminacije, pravnim okvirom zabrane diskriminacije i specifičnim izazovima sa kojima se društvo susreće u borbi protiv diskriminacije. Iako su ljudska prava i slobode univerzalni i pripadaju svakom ljudskom biću podjednako, bez diskriminacije prema bilo kojem osnovu: bez obzira na spol, rasu, boju, jezik, vjeru, političko i drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, povezanost sa nacionalnom manjinom, imovinu, rođenje ili drugi status, to ne znači da ih sve grupe u svakom društvu ostvaruju na jednak način.

Kurikulum se fokusira na ostvarenje načela jednakosti i zabrane diskriminacije na evropskom i nacionalnom nivou. Tokom predavanja učesnici modula bit će upoznati sa recentnom nacionalnom i evropskom sudskom praksom u slučajevima zaštite od diskriminacije.

Tokom edukacije će se analizirati sljedeće teme i koristiti metode za usvajanje znanja:

- Načelo jednakosti i nediskriminacije,
- Diskriminacija prema različitim osnovama,
- Evropski standardi zaštite od diskriminacije,
- Sudska zaštita žrtava diskriminacije sa primjerima,
- Praktična vježba/test/case study.

Na kraju edukacije učesnici će poznavati temu i razumijevati specifična i složena pitanja u vezi sa ostvarenjem načela jednakosti i nediskriminacije.

Načelo jednakosti i nediskriminacije

Jednakost i nediskriminacija se ubrajaju u temeljna načela i prava međunarodnog prava o ljudskim pravima, te u nacionalne instrumente za zaštitu ljudskih prava. Budući da su međusobno povezane s ljudskim dostojanstvom, one predstavljaju okosnicu svih ljudskih prava. Svim osobama priznaju se urođeno dostojanstvo i vrijednost, te jednaka i neotuđiva prava kao temelji slobode, pravde i mira u svijetu.

Tako jednakost i nediskriminacija predstavljaju srž svih ugovora o ljudskim pravima i nacionalnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava kojima se želi uspostaviti jednakost i ukloniti diskriminacija povezujući pojedina materijalna prava sa načelom zabrane diskriminacije. Evropski sud za ljudska prava je, tako, pri definiranju "privatnog života" potvrdio u različitim slučajevima da to pravo ne obuhvaća samo lični razvitak nego i, što je još važnije, razvitak odnosa s drugim ljudima i s vanjskim svijetom u cjelini.

Jednako postupanje predstavlja ideal sudske jednakosti koji se temelji na osnovnoj postavci da se prema svim pojedincima u sličnim situacijama treba postupati slično ili jednako. Jednako postupanje se zasniva na formalnoj sličnosti ne uzimajući pri tome u obzir širi kontekst. Ipak, praksa je pokazala da, ukoliko se zanemare razlike koje postoje među pojedincima, a politike se temelje samo na otklanjanju diskriminacije među "sličnima" u društvu, taj koncept ne

nudi pravi odgovor na postizanje ciljeva ravnopravnosti u društvu, ali da osigurava osnovne predušlove za sve članove društva da zaštite svoja prava na jednak način.

Diskriminacija prema različitim osnovama

Rasna diskriminacija, prema odredbi Konvencije o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije, podrazumijeva svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva koji se zasnivaju na rasi, boji, precima, nacionalnom ili etničkom porijeklu čiji je cilj ili rezultat da naruše, ili da kompromitiraju priznavanje, uživanje ili vršenje, pod jednakim uslovima, prava čovjeka i osnovnih sloboda na političkom, ekonomskom, socijalnom i kulturnom polju, ili u svakoj drugoj oblasti javnog života. Evropski sud za ljudska prava u predmetu *Sejdić i Finci protiv BiH*, <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-96491>, utvrdio je da etničko porijeklo i rasa predstavljaju srodne pojmove. Dok pojam rase potječe od ideje o biološkoj klasifikaciji ljudskih bića u podvrste na osnovu morfoloških osobina, kao što su boja kože ili crte lica, etnicitet vodi porijeklo od ideje o društvenim grupama označenim istom nacionalnošću, religijskim uvjerenjem, zajedničkim jezikom ili kulturnim i tradicionalnim porijeklom i historijom. Rasna diskriminacija je posebno okrutan oblik diskriminacije, te, s obzirom na njene opasne posljedice, vlasti moraju da iskoriste sva raspoloživa sredstva u borbi protiv rasizma i da tako ojačaju viziju demokratskog društva u kojem se na različitost ne gleda kao na opasnost, nego kao na bogatstvo.

Utvrđivanje diskriminacije na osnovu socijalnog porijekla može predstavljati poteškoću zbog toga što ne postoji njena opća definicija. Zbog navedenog razloga, i utvrđivanje diskriminacije prema navedenom osnovu nije se često pojavljivalo pred sudskim tijelima. Međunarodna organizacija rada definirala je diskriminaciju na osnovu socijalnog porijekla kao situaciju u kojoj pojedincu društveni položaj, zanimanje ili kasta određuju njegovo ili njeno buduće zanimanje bilo da je njemu ili njoj uskraćen određeni posao, ili zato što mogu obavljati samo određene poslove.

Kao i u slučajevima diskriminacije prema drugim osnovama, i diskriminacija na osnovu vjere povezana je sa kršenjima prava na slobodno ispovijedanje vjere, slobodu izražavanja i udruživanja, odnosno sa kršenjem prava na privatnost i porodični život. Lična uvjerenja moraju "dosegnuti izvjestan nivo svijesti, ozbiljnosti, kohezije i važnosti" i moraju biti takva da se smatraju kompatibilnim sa poštovanjem ljudskog dostojanstva. Drugačije rečeno, uvjerenja se moraju odnositi na neki "važan i suštinski aspekt ljudskog života i ponašanja" i, isto tako, moraju biti takva da se smatraju dostojnima zaštite u evropskom demokratskom društvu.

Kao i u slučaju diskriminacije na osnovu vjere, u međunarodnom pravu ne postoji opća definicija uvjerenja. Zato najznačajniji međunarodni dokumenti štite katalog prava koji je u vezi sa političkim uvjerenjem putem povezanih prava kao što su sloboda misli, izražavanja, udruživanja i učešća u javnim poslovima zajedno sa zabranom diskriminacije na osnovu uvjerenja. Zabrana diskriminacije prema osnovu političkog ili drugog uvjerenja sugerira da će zaštita biti data i aktivnostima kojima se ispoljavaju ili izražavaju opozicioni stavovi prema ustaljenim političkim principima ili pravilima, odnosno, jednostavnije rečeno, u slučajevima u kojim se iznosi suprotni stav ili ideologija, što, naravno, ne uključuje i zaštitu eventualnih nasilnih metoda kojima se izražavaju ta mišljenja.

Pravo osoba koje pripadaju jezičkim manjinama prepoznato je u velikom broju međunarodnih dokumenata, koje je, istovremeno, i pojedinačno i kolektivno ljudsko pravo. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima predviđa da pojedinci koji pripadaju manjini neće biti "uskraćeni za pravo da imaju, zajedno sa drugim članovima svoje grupe, svoj posebni kulturni život, da ispoljavaju i upražnjavaju svoju vlastitu vjeru, ili da se služe svojim jezikom".

Spolna i rodna diskriminacija zabranjena je kako međunarodnim i regionalnim instrumentima, tako i unutar nacionalnog pravnog sistema. U teorijskom shvaćanju pojam spol podrazumijeva biološke karakteristike za razliku od pojma rod (*gender*) koji predstavlja društveno uslovljenu kategoriju.

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju vlastitog spola, što može, ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest "rodno izražavanje") kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija. Seksualna orijentacija se odnosi na posjedovanje istinske emotivne, ljubavne ili seksualne privlačnosti prema osobama, kao i intimne i seksualne odnose sa osobama različitog ili istog spola ili više od jednog spola. Seksualna orijentacija uključuje različite oblike seksualnosti kao što su homoseksualnost, biseksualnost ili heteroseksualnost. Tipični slučajevi diskriminacije prema osnovi seksualne orijentacije uključuju neprimjereno ponašanje prema homoseksualnoj ili biseksualnoj osobi. Pravna zaštita, također, zabranjuje i diskriminaciju osobe koja je heteroseksualna.

Evropski standardi zaštite od diskriminacije

Zabrana diskriminacije zajamčena je članom 14. Konvencije kojim se garantira jednakost u uživanju ostalih prava zajamčenih Konvencijom. Protokolom broj 12 (iz 2000. godine) uz Konvenciju, koji još nisu ratificirale sve države članice EU, opseg zabrane diskriminacije proširen je na jednakost:

u uživanju prava koje je izričito odobreno pojedincu domaćim zakonodavstvom;

u uživanju prava koje može proistjecati iz neke jasne obaveze javne vlasti prema domaćem zakonodavstvu, tj. tamo gdje je javna vlast dužna da se ponaša na određeni način prema nacionalnom zakonu;

kada javna vlast ima diskreciono pravo (recimo, kada odobrava izvjesne subvencije);

usljed bilo kakvog drugog činjenja ili nečinjenja javne vlasti (recimo, ponašanje pripadnika snaga reda prilikom kontroliranja pobune).

Važno je istaknuti da Evropska socijalna povelja iz 1996. godine uključuje i pravo na jednake mogućnosti i na jednako postupanje pri zapošljavanju i odabiru zvanja kojim se pojedinac štiti od diskriminacije na temelju spola. Dodatna zaštita od diskriminacije spominje se u Okvirnoj konvenciji za zaštitu nacionalnih manjina, u Konvenciji Vijeća Evrope o suzbijanju trgovine ljudima, te u Konvenciji Vijeća Evrope o pristupu službenim dokumentima. U Protokolu uz Konvenciju o kibernetičkom kriminalu također se spominje zaštita od podsticanja na diskriminaciju. Jasno je da je nediskriminacija utjecala na stvaranje zakonodavnih dokumenata Vijeća Evrope, te da se ona smatra jednom od temeljnih sloboda koje treba zaštititi.

Evropska unija je 2000. godine usvojila dvije direktive: Direktivu o jednakosti pri zapošljavanju kojom se zabranjuje diskriminacija po osnovi seksualnog opredjeljenja, vjerskog uvjerenja, dobi i invaliditeta na području zapošljavanja, te Direktivu o rasnoj jednakosti kojom se zabranjuje diskriminacija po osnovi rasnog ili etničkog porijekla u kontekstu zapošljavanja, ali i u kontekstu pristupa sistemu socijalne zaštite i socijalne sigurnosti, te dobrima i uslugama. Njima se značajno proširilo područje primjene antidiskriminacijskog prava u EU, jer se uvidjelo da je pojedincima, da bi ostvarili puni potencijal na tržištu rada, neophodno osigurati jednak pristup područjima kao što su zdravstvo, obrazovanje i stanovanje.

Prva ilustracija⁴

Jedne večeri gospodin S. silazio je niz stepenice stambene zgrade vraćajući se iz posjete prijatelju. U podnožju stepenica iznenada ga je neko udario u glavu s lijeve strane, potom još dvaput s desne strane i posred lica. Prisilili su ga da legne na pod i pretražili ga. Tada je vidio da su ga napala osmorica do deseterica policajaca (u civilnoj odjeći, ali s policijskim prslucima i uperenim pištoljima). Na pitanje zašto ga tuku i drže na podu, policajci nisu odgovarali. Udarili su ga u nos i začepili mu nos i usta. Najzad su mu dopustili da ustane. Iz nosa i usta curila mu je krv. Ponovo je upitao šta se događa. Rečeno mu je da šuti i pokaže lične isprave, što je i učinio. Policajci su bili iznenađeni da to nije osoba koju traže, ali uprkos tome, nisu ga pustili, nego su ga natjerali da pođe s njima na gornji sprat gdje su razvalili vrata jednog stana i uhapsili nekog muškarca crne boje kože (koga gospodin S. nije poznao).

Tada su, služeći se svjetiljkom s bicikla gospodina S., pretražili stan. U međuvremenu su gospodinu S. rekli da sjedne na stolicu i prijetili mu pištoljem. Nakon pola sata tražili su da im da svoju adresu i broj telefona, što im je on bez oklijevanja dao. Dok je sve to trajalo, često su ga nazivali "pederčinom" koji je "došao iz džungle". Na kraju su ga pustili da ode. Pošto je o svemu obavijestio partnera, gospodin S. otišao je u policijsku stanicu u blizini mjesta stanovanja kako bi prijavio incident. Dežurni policajac zapisao je njegovu izjavu, ali mu je savjetovao da sutradan ode u glavnu policijsku stanicu. Potom su pozvali hitnu pomoć koja je gospodina S. odvezla u bolnicu. Sljedećeg dana prijavio je incident u glavnoj policijskoj stanici, ali mu nije uručen službeni zapisnik o izjavi koju je dao. Kasnije je primio sumnjiv telefonski poziv iz policije u kojem mu je rečeno da se u njegovom stanu krije neki čovjek, što nije bila istina.

Pitanja za raspravu:

1. O čemu nam govori ovaj događaj?
2. Koja prava su prekršena?
3. Šta je gospodin S. mogao učiniti kako bi zaštitio svoja prava?
4. Zašto su se policajci tako ponašali?
5. Zašto gospodin S. nije podnio tužbu?
6. Da li se ovdje radi o stereotipima ili predrasudama prema određenoj grupi ljudi i, ako je tako, prema kojoj grupi?

---

4 Adaptirana ilustracija iz Razumijevanje ljudskih prava – priručnik o obrazovanju za ljudska prava, 2005. godina.

7. Da li ste čuli za slične slučajeve u svojoj zemlji?
8. Zašto ljudi imaju rasističke stavove?

Član 14. EKLJP

Zabrana diskriminacije

Uživanje prava i sloboda predviđenih ovom konvencijom osigurava se bez diskriminacije prema bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

Član 1. Protokola broj 12 uz EKLJP

Opšta zabrana diskriminacije

1. Uživanje svih prava utvrđenih zakonom osigurano je bez diskriminacije prema bilo kojem osnovu kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, veza sa nekom nacionalnom manjinom, imovinsko stanje, rođenje ili drugi status.
2. Nikog nijedan organ vlasti ne smije diskriminirati ni po kojem osnovu, kao što je navedeno u stavu 1.

Test diskriminacije

Sve razlike u tretmanu – ili neuspjeh da se različito tretiraju osobe u relevantno različitim situacijama – nisu diskriminacija. Prilikom odlučivanja o slučajevima diskriminacije Evropski sud primjenjuje sljedeći test:

1. Da li je postojala razlika u postupanju prema osobama u analognim ili relevantno sličnim situacijama – ili neuspjeh da se drugačije tretiraju osobe u relevantno različitim situacijama?
2. Ako je odgovor pozitivan, da li je takva razlika – ili izostanak razlike – objektivno opravdana, odnosno da li:
  - a) postoji legitiman cilj i
  - b) korištena sredstva su srazmjerna ostvarenju cilja kojem se teži?

Tema 1.

Osnovi diskriminacije (porijeklo)

Diskriminacija prema različitim osnovama se odnosi na osobine pojedinca koje se ne stječu vlastitom voljom i koje ga čine pripadnikom šire grupe protiv koje je usmjerena diskriminacija kao što su npr. rasa, spol, rođenje, porijeklo i jezik, te na stečene osobine kao što su politička i druga uvjerenja ili imovina. Stečene osobine nisu objektivno date, ali se unose u spisak zabranjenih osnova diskriminacije zbog dva razloga: jedan koji proizlazi iz čovjekovog prava da se slobodno opredjeljuje, a drugi zato što su te osobine u mnogim sredinama česti i opasni osnovi diskriminacije.

Odredba u svojoj osnovi zabranjuje diskriminaciju prema otvorenoj listi zabranjenih osnova budući da su korištene riječi "na bilo kojoj osnovi kao što su", odnosno riječi "drugi status". Na taj način definirana odredba upućuje na mogućnost pozivanja na bilo koji osnov koji je mogao dovesti do diskriminacije, ali ESLJP je postavio određena ograničenja u svojoj praksi. U predmetu *Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen protiv Danske*⁵ Sud je rekao da se ta otvorena lista odnosi samo na lične osobine aplikanta koje kao takve čine te osobe različitim od ostalih osoba. Zbog istog razloga, Sud nije prihvatio aplikantovu aplikaciju u predmetu *Magee protiv Velike Britanije*⁶, odbijajući da prihvati geografsku lokaciju na kojoj je uhapšen aplikant kao ličnu osobinu.

Prvi primjer

Osam osoba bili su državljani bivše Jugoslavije, kao i nekih njezinih drugih republika osim Slovenije. Imali su stalno prebivalište u Sloveniji, ali nakon proglašenja nezavisnosti te zemlje ili nisu podnijeli zahtjev za dobivanje slovenačkog državljanstva, ili su njihovi zahtjevi bili odbijeni. Dana 26. februara 1992. godine, u skladu s novo usvojenim Zakonom o strancima, njihova imena izbrisana su iz Registra stalnih prebivatelja i oni su postali stranci bez boravišne dozvole. Oko 25.000 drugih ljudi našlo se u istoj situaciji. Prema navodima, niko od njih nikad nije bio obaviješten o odluci da se njihova imena izbrišu, te su tek kasnije saznali da su postali stranci, prilikom pokušaja da obnove svoja identifikacijska dokumenta. Brisanje njihovih imena iz Registra imalo je ozbiljne i trajne negativne posljedice: neki od podnositelja postali su apatridi (lica bez državljanstva), drugi su izbačeni iz stanova, nisu mogli da rade, niti da putuju, izgubili su svu ličnu imovinu i živjeli godinama u skloništima i parkovima. Drugi su protjerani iz Slovenije.

---

5 Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen v. Denmark (No. 5095/71, 5920/72, 07/12/1976).

6 Magee v. the United Kingdom (No. 28135/95, 06/06/2000).

Pitanja:

1. Da li različit tretman, ukoliko je opravdan, predstavlja kršenje člana 14? **ne**
2. Da li diskriminacija može nastupiti kada se primjenjuje jednak tretman prema različitim pojedincima ili grupama? **da**

Objašnjenje prvog primjera

U vezi sa prethodnim primjerom u predmetu Kurić i drugi protiv Slovenije. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-126477>, Sud je smatrao da Vlada nije dokazala da "brisanje" i posljedice "brisanja" nisu imale znatan utjecaj na podnositelje koji bi predstavljao miješanje u njihov "privatni i/ili porodični život". Sud je smatrao da su, iako je "brisanje" provedeno prije 28. jula 1994. godine, kada je Konvencija stupila na snagu u odnosu na Sloveniju, podnositelji zahtjeva u spornom razdoblju u Sloveniji imali privatni i/ili porodični život, u smislu stava 1. člana 8. Konvencije, pa, stoga, "brisanje" predstavlja miješanje u njihova prava iz člana 8. Valjalo je iznova ispitati da li je miješanje bilo u skladu sa odredbom stava 2. člana 8. Konvencije, to jest da li je bilo "u skladu sa zakonom", i kao takvo usmjereno na postizanje legitimnog cilja navedenog u toj odredbi, te da li je bilo "nužno u demokratskom društvu". Zbog tih razloga, Sud je zaključio da miješanje u prava podnositelja zajamčena članom 8. nije bilo u skladu sa zakonom, te da je povrijeđena citirana odredba Konvencije.

Podnositelji zahtjeva su tvrdili da su bili diskriminirani u uživanju svojih prava zajamčenih članom 8. Konvencije na osnovu svog nacionalnog porijekla u poređenju sa ostalim stranim državljanima (takozvanim pravim strancima) koji su živjeli u Sloveniji na osnovu privremenih ili trajnih boravišnih dozvola. Sud je dosljedno tvrdio da član 14. dopunjuje ostale materijalne odredbe Konvencije i njezinih protokola. Sam član vrijedi isključivo ako je povezan sa "uživanjem prava i sloboda" zaštićenim tim odredbama. Uprkos činjenici da se primjena člana 14. ne predviđa za povrede tih odredaba - i član je kao takav nezavisan – on se ne može primjenjivati osim u slučaju da sporne činjenice potpadaju pod djelokrug jedne ili više predmetnih odredaba. U tom slučaju Sud je utvrdio da mjere protiv kojih su se žalili podnositelji zahtjeva predstavljaju nezakonito miješanje u njihov privatni i/ili porodični život, u smislu stava 1. člana 8. Konvencije. S obzirom na to da se član 8. odnosi na činjenice ovog slučaja, član 14. je, također, primjenjiv.

Imajući u vidu navedene okolnosti, Sud je smatrao da se različito postupanje temeljilo na etničkom porijeklu navedenih osoba - kao državljani bivše Jugoslavije tretirani su drugačije od drugih stranaca – i da nije težilo legitimnom cilju, pa je, stoga, takvo postupanje objektivno i razumno neosnovano (slučaj *Sejdić i Finci*, st. 45 - 50). Osim toga, u odnosu na položaj "pravih" stranaca, položaj državljana bivše Jugoslavije, uključujući i podnositelje zahtjeva, bitno je promijenjen nakon proglašenja nezavisnosti. Prije 1991. godine državljani bivše Jugoslavije su imali povlašten položaj u pogledu pitanja boravišta u poređenju s "pravim" strancima. U tom razdoblju državljanstvo države predstavljalo je objektivni razlog za takav povlaštenu položaj. Međutim, donošenjem nezavisnog zakonodavstva državljani bivše Jugoslavije odjednom su se našli u protivpravnom položaju za koji je utvrđeno da je suprotan članu 8. i u nepovoljnijem položaju u poređenju s "pravim" strancima, jer su samo trajne boravišne dozvole tih stranaca bile valjane iako se nisu prijavili da prime slovenačko državljanstvo. Slijedeći navedeno, Sud smatra da je povrijeđen član 14. u vezi sa članom 8. Konvencije.

Drugi primjer (invaliditet)

Podnositelji zahtjeva su paraplegičari. Dijagnosticiran im je 100 % invaliditet, te su im dodijeljene određene socijalne naknade, uključujući naknadu za pomoć druge osobe. Protiv Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike podnositelji su podnijeli tužbu zbog diskriminacije, tvrdeći da su kao civili sa invaliditetom bili diskriminirani u odnosu na ratne veterane sa istim invaliditetom, jer su im dodijeljene manje naknade. Nacionalni sudovi su odbili tužbene zahtjeve podnositelja, tvrdeći da dodjeljivanje različitih naknada različitim kategorijama osoba sa invaliditetom nije predstavljalo diskriminaciju naročito imajući u vidu da država ima diskrecijsko ovlaštenje da odlučuje o pitanjima socijalne politike. Konkretno, prigovorili su da im je, s obzirom na to da su pripadali kategoriji civila sa invaliditetom, u poređenju s ratnim veteranima sa istim invaliditetom dodijeljena mnogo manja naknada za pomoć i da nisu imali pravo ni na ličnu naknadu za invalidnost, ni na naknadu za ortopedsku pomagala.

Pitanja:

1. Da li su sve razlike u postupanju relevantne za obim člana 14? **ne**
2. Da li Sud ispituje uporedivost, odnosno sličnosti situacija koje se ispituju u zahtjevu? **da**

Objašnjenje drugog primjera

U predmetu *Popović i drugi protiv Srbije*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-203314%22%5D%7D>, ESLJP je utvrdio, prema svojoj sudskoj praksi, da samo razlike u postupanju koje se temelje na prepoznatljivoj karakteristici ili "statusu" mogu predstavljati diskriminaciju u smislu člana 14. Konvencije (*Fábián protiv Mađarske*, stav 113). Da bi ovaj član bio primjenjiv, mora postojati razlika u postupanju prema osobama u sličnim ili relativno sličnim situacijama (*Molla Sali protiv Grčke*, stav 133). Takva razlika u postupanju je diskriminirajuća ako nema objektivno i razumno opravdanje, ili, drugim riječima, ako nema legitiman cilj, ili razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi ostvariti. Države ugovornice imaju slobodu procjene u odlučivanju da li je različito postupanje u određenim situacijama opravdano. Opseg slobode procjene varira ovisno o okolnostima, predmetu i kontekstu (*Stummer protiv Austrije*, [VV], stav 88). U pravilu ESLJP je trebalo da ispita jesu li podnositelji zahtjeva, kao civili sa invaliditetom, bili u "analognoj ili relevantno sličnoj situaciji" kao ratni veterani sa invaliditetom. Međutim, u okviru tog predmeta Sud je smatrao da to nije bilo nužno, jer je, u svakom slučaju, razlika u postupanju prema ovim dvjema grupama imala objektivno i razumno opravdanje. Naime, ESLJP je prihvatio argument tužene države da je različito postupanje bilo opravdano različitim načinima na koje su dvije grupe doživjele ozljede. S jedne strane, ratni veterani sa invaliditetom pretrpjeli su ozljede tokom svoje vojne službe, dakle, u obavljanju dužnosti prema državi, zbog koje su po prirodi stvari bili izloženi višem nivou rizika. Zbog tog nivoa rizika, njihove ozljede je bilo teško osigurati i bilo je teško, ako ne i nemoguće, dobiti naknadu štete za ozljede koje su im nanijeli pripadnici druge države koja je sudjelovala u vojnom sukobu. S druge strane, civili sa invaliditetom kojima pripadaju podnositelji zahtjeva bili su ozlijeđeni tokom nesreća, bolesti ili postupanja trećih osoba. Stoga je razlika u pružanju naknada bila posljedica različitih položaja tih grupa.

Direktna i indirektna diskriminacija

Treći primjer

Podnositelji zahtjeva su bračni par koji sa svojim sinom živi u Švedskoj. Podnositelj je danski državljanin, a podnositeljica državljanka Gane. Sin podnositelja je rođen u Švedskoj, te ima dansko državljanstvo. Podnositelj je rođen u Togoanskoj Republici, gdje je živio do svoje šeste godine, kada se preselio u Ganu, gdje je živio do 21. godine. U Danskoj boravi od jula 1993. godine. Nakon što je 1994. godine sklopio brak s danskom državljankom, 1997. godine mu je izdana boravišna dozvola. Tokom sljedećih pet godina naučio je danski jezik, te je imao stalno zaposlenje, a 2002. godine stekao je dansko državljanstvo. Tokom 1998. godine podnositelj se razveo od supruge. U razdoblju od 1998. godine do 2003. godine posjetio je Ganu tri puta, a tokom svoje posljednje posjete u februaru 2003. godine vjenčao se sa podnositeljicom. Podnositeljica je rođena u Gani, a do trenutka sklapanja braka nikada nije posjetila Dansku, niti je poznavala danski jezik. Bračni par je komunicirao na jezicima hausa i twi. Sedam dana nakon sklapanja braka podnositeljica je u Danskoj podnijela zahtjev za izdavanje boravišne dozvole, koji je 1. jula 2003. godine odbijen na osnovu Zakona o strancima. Domaća tijela ustanovila su da nisu ispunjeni uslovi prema kojima bi podnositeljici bio odobren navedeni zahtjev. Naime, u slučaju kada bračni par zahtijeva izdavanje boravišne dozvole radi spajanja porodice, on mora biti jače povezan s Danskom nego s nekom drugom državom (u ovom slučaju Ganom). Navedeni uslov poznat je kao zahtjev povezanosti (*attachment requirement*). Isto tako, supružnici moraju biti stariji od 24 godine.

Dalje, u decembru 2003. godine na snagu je stupila promjena Zakona o strancima prema kojoj se tzv. zahtjev povezanosti više ne primjenjuje na osobe koje su najmanje 28 godina bile danski državljani (tzv. Pravilo 28). Isto tako, navedena promjena Zakona primjenjivala se i na osobe koje su rođene, ili koje su se nastanile u Danskoj kao djeca pod uslovom da je ispunjeno Pravilo 28 godina. Tokom 2004. godine podnositeljica je podnijela žalbu nadležnom danskom ministarstvu koje je odbilo žalbu. Nadležna tijela ustanovila su da se bračni par može nastaniti u Gani, budući da je podnositeljica sve vrijeme živjela tamo i da tamo ima porodicu. Podnositelj je, također, imao veze s Ganom s obzirom na to da je deset godina pohađao školu u Gani. Dalje, podnositelj je i sam istaknuo da u Gani može dobiti boravišnu dozvolu pod uslovom da pronađe zaposlenje. U međuvremenu, tokom 2003. godine, podnositeljici je omogućeno da uđe u Dansku na osnovu turističke vize. U novembru 2003. godine bračni par se preselio u Švedsku. Podnositelj svaki dan putuje iz Malmea u Kopenhagen, gdje je zaposlen.

Pitanja

1. Da li član 14. izrekom utvrđuje direktnu i indirektnu diskriminaciju? **ne**
2. Da li politika ili mjera koja nije posebno usmjerena ili usmjerena na određenu grupu može biti diskriminatorna prema toj grupi? **da**
3. Da li je za postojanje diskriminacije potrebno imati diskriminatornu namjeru? **ne**

Objašnjenje trećeg primjera

Sud je prvenstveno utvrdio da činjenice predmeta *Biao protiv Danske*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-163115>, ukazuju na neizravnu diskriminaciju. Naime, za razliku od određene kategorije osoba koje, prema Pravilu 28, mogu biti izuzete od zahtjeva povezanosti, podnositelj je stekao dansko državljanstvo u kasnijoj životnoj dobi, pa, stoga, nije mogao imati koristi od Pravila 28. Iako osobe koje su stekle dansko državljanstvo kasnije u životu ne moraju čekati 28 godina da im se odobri spajanje porodice, nego tri godine ukoliko ispune zahtjev povezanosti, Sud je utvrdio da je navedeno pravilo uzrokovalo razliku u postupanju prema takvim osobama. Pravilo 28 je stavilo u povoljniji položaj osobe danskog etničkog porijekla od osoba koje su stekle dansko državljanstvo u kasnijoj životnoj dobi (poput podnositelja), a koje su bile nekog drugog etničkog porijekla. U odnosu na cilj Pravila 28, Sud je primijetio da je iz zakonodavnog procesa vidljivo da je danska Vlada, s jedne strane, htjela da kontrolira imigraciju, te da poboljša integraciju stanovnika danskog porijekla i stanovnika drugog etničkog porijekla. S druge strane, Vlada je htjela da spriječi neželjene posljedice po stanovnike danskog porijekla koji su zasnovali porodicu u inozemstvu, te koji su po povratku u Dansku imali poteškoća u ispunjavanju zahtjeva povezanosti. Međutim, Sud je usvojio stav da je opravdanje za uvođenje Pravila 28 u širem smislu utemeljeno na spekulativnim argumentima, posebno u odnosu na pitanje u kojem trenutku se može smatrati da je danski državljanin stvorio jake veze s Danskom koje bi sa aspekta integracije opravdale spajanje porodice sa strancem. Odgovor na to pitanje ne može, prema mišljenju Suda, zavisiti isključivo o tome da li neko dansko državljanstvo ima 28 godina ili kraće. Stoga, Sud ne može prihvatiti argument danske Vlade da posljedice Pravila 28 nisu bile diskriminatorne za podnositelja zbog toga što je u trenutku kada mu je odbijen zahtjev za spajanje porodice, imao dansko državljanstvo tek dvije godine. Pri tome nije uzeta u obzir činjenica da je podnositelj, da bi dobio dansko državljanstvo, devet godina boravio u Danskoj, da je naučio danski jezik, da je pokazao znanje o danskom društvu, te da je imao vlastite prihode od kojih se mogao izdržavati. Primjena Pravila 28 na podnositelje je značila i da se nije uzelo u obzir to što je podnositelj četiri godine bio u braku s danskom državljanicom, da radi u Danskoj šest godina, da je pohađao različite tečajeve i to što njegov sin ima dansko državljanstvo. Sud je primijetio da su neki argumenti danske Vlade opisivali životni stil danskih državljanica koji nisu danskog porijekla u negativnom svjetlu. U vezi s navedenim, Sud je naglasio da pristrasne pretpostavke uopštene prirode ili vladajuće društvene predrasude u određenoj državi ne jamče opravdanje različitosti u postupanju bez obzira na to da li su se temeljile na spolu (*Konstantin Markin protiv Rusije*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109868>), ili na načinu stjecanja državljanstva kao u podnositeljevom slučaju.

Sud je, također, uzeo u obzir i Evropsku konvenciju o državljanstvu, te rastući trend na nivou EU čiji je cilj da eliminira diskriminatornu primjenu prava prema osobama koje državljanstvo stječu rođenjem u odnosu na osobe koje državljanstvo stječu na nekoj drugoj osnovi. Povrh toga, različita autonomna tijela, poput Evropske komisije protiv rasizma i netolerancije i Evropskog povjerenika za ljudska prava, izrazila su zabrinutost u vezi sa Pravilom 28 zbog toga što podstiče neizravnu diskriminaciju. Slijedeći navedeno, Sud je utvrdio da je povrijeđen član 14. Konvencije u vezi s članom 8. Konvencije.

Polje slobodne procjene države i bračna jednakost

Četvrti primjer

Prvi i drugi podnosilac predstavke, odnosno treći i četvrti podnosilac već dugo žive zajedno kao parovi u Atini. Peti i šesti podnosilac predstavke čine par koji ne živi zajedno zbog profesionalnih i socijalnih razloga. Kao što se može vidjeti iz bankovnih izvještaja, šesti podnosilac predstavke uplaćuje doprinose za socijalno osiguranje petom podnosiocu predstavke. Sedmi podnosilac predstavke je neprofitno udruženje čiji ciljevi obuhvataju pružanje psihološke i moralne podrške licima homoseksualne orijentacije.

U Grčkoj je 26. novembra 2008. godine stupio na snagu Zakon broj 3719/2008 pod nazivom Reforme na planu porodice, djece i društva. U tom zakonu se prvi put u Grčkoj pojavljuje odredba koja omogućava zvanični oblik partnerstva u vidu "građanske zajednice" (σύμφωνο συμβίωσης), a ne braka. Prema članu 1. tog zakona, "građansku zajednicu" mogu činiti samo dva punoljetna lica suprotnog spola. U Komentaru Zakona se dodaje da se tokom vremena povećao broj djece koja su rođena nevjenčanim parovima koji žive u *de facto* partnerskim zajednicama u Grčkoj, tako da je u tom trenutku oko pet posto sve djece rođene u zemlji, zapravo, rođeno u takvim "građanskim zajednicama". Pored toga, u Komentaru Zakona se ističe da su se ključna pitanja na koja je zakonodavac morao da odgovori odnosila na položaj žene koja je ostajala bez ikakve podrške poslije dugog perioda življenja u vanbračnoj zajednici, kao i, uopšteno gledano, na pojavu porodica sa samohranim roditeljima. Međutim, u Komentaru Zakona je istaknuto da je status vjerski zasnovanog braka i dalje bez premca i da takva zajednica, pored "građanske zajednice", predstavlja najbolju opciju za parove koji žele da zasnuju porodicu uz maksimalne mjere pravne, finansijske i socijalne zaštite. U Komentaru Zakona također je ukazano na član 8. Konvencije kojim se štite vanbračne zajednice sa stanovišta prava na poštovanje privatnog i porodičnog života i primijećeno je da je izvjestan broj evropskih zemalja osigurao da se pravno prizna neki oblik registrovanog partnerskog odnosa za parove različitog spola ili za istospolne parove. Bez ulaženja u dalja objašnjenja, u ovom komentaru se navodi da su "građanske zajednice" rezervisane za punoljetne pripadnike različitog spola.

Tokom parlamentarne debate koja je vođena o "građanskim zajednicama" 11. novembra 2008. godine ministar pravde je saopštio samo to da "današnje društvo još nije spremno da prihvati kohabitaciju (zajednički život) homoseksualnih parova". Tom prilikom nekoliko govornika je istaklo da će Grčka isključenjem istospolnih parova prekršiti svoje međunarodne obaveze i, prije svega, čl. 8. i 14. Konvencije.

Pitanja:

1. Da li država ima široko polje procjene kada je razlika u tretmanu utemeljena na spolu ili seksualnoj orijentaciji? **ne**
2. Da li je za opseg polja slobodne procjene jedan od relevantnih elemenata postojanje zajedničkog osnova u zakonodavstvu država ugovornica? **da**

Objašnjenje četvrtog primjera

U predmetu *Vallianatos i ostali protiv Grčke*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-128294>, Sud je ponovio da države uživaju izvjesno polje slobodne procjene kada odlučuju o tome da li i u kojoj mjeri razlike u inače sličnim situacijama opravdavaju različito postupanje (vidi, *Burden protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, stav 60, *Schalk i Kopf*, stav 96, i *X i drugi*, stav 98). Pojam diskriminacije, u smislu člana 14, obuhvata i one slučajeve u kojima se postupa manje povoljno prema nekom licu ili grupi, bez valjanog opravdanja, nego prema nekom drugom licu ili drugoj grupi iako Konvencija ne nalaže povoljnije postupanje. U više navrata Evropski sud je zastupao stajalište da je, kao i kada je riječ o razlikama zasnovanim na spolu, i za razlike koje se zasnivaju na seksualnoj orijentaciji potrebno navesti "posebno ubjedljive i značajne razloge" kao opravdanje. Ako je razlika u postupanju zasnovana na spolu ili seksualnoj orijentaciji, onda je polje slobodne procjene države usko (vidi, *Karner*, stav 41, i *Kozak*, stav 92). U slučajevima u kojima je polje slobodnog odlučivanja koje države imaju na raspolaganju usko, kao što jeste usko u situaciji kada postoji razlika u postupanju zasnovana na spolu ili na seksualnoj orijentaciji, načelo srazmjernosti ne nalaže samo da odabrana mjera bude načelno pogodna za ostvarivanje cilja kome se teži. Također, mora se dokazati da je neophodno da se, kako bi se navedeni cilj ostvario, izvjesne kategorije ljudi – u ovom slučaju to su lica koja žive u homoseksualnom odnosu – isključe iz polja primjene odredaba o kojima je riječ (vidi, *Karner*, stav 41, i *Kozak*, stav 99, oba već navedena). Prema već navedenoj sudskoj praksi, teret dokazivanja u tom smislu snosi tužena država. Sud je smatrao da je u ovom predmetu bio prekršen član 14. u vezi sa članom 8. Konvencije.

Standard i teret dokazivanja

Peti primjer

Azerbejdžanski oficir (R.S.) odrubio je glavu armenskom vojnom oficiru (srodniku drugog podnositelja zahtjeva) i prijetio da će ubiti još jednog armenskog vojnika (prvog podnositelja zahtjeva), pokušavajući pri tome sjekirom srušiti vrata njegove sobe, tokom učestvovanja na tečaju u okviru programa "Partnerstvo za mir" NATO-a u Budimpešti. R.S. je osuđen na doživotnu kaznu zatvora u Mađarskoj. Mađarski sudovi su potpuno istražili slučaj i naglasili da su njegovi zločini etnički motivirani. Tokom krivičnog postupka R.S. nije pokazao kajanje, te je priznao da je ubio nećaka drugog podnositelja zahtjeva i pokušao da ubije prvog podnositelja zbog njihovog armenskog porijekla i zato što su ga armenski učesnici tečaja "izazvali i rugali mu se". Nakon što je odslužio osam godina kazne u Mađarskoj, na zahtjev azerbejdžanskih vlasti R. S. je, u skladu sa Konvencijom Vijeća Evrope o transferu osuđenih osoba (Konvencija o transferu), premješten u Azerbejdžan kako bi odslužio ostatak zatvorske kazne. Međutim, po povratku u Azerbejdžan R.S. je odmah pušten na slobodu, pomilovan, unaprijeđen u čin majora na javnoj svečanosti i nagrađen platom za razdoblje koje je proveo u zatvoru, te mu je dat stan na korištenje u Bakuu. Nekoliko visokorangiranih azerbejdžanskih funkcionera komentiralo je s odobravanjem ponašanje R.S. i njegovo pomilovanje. Podnositelji zahtjeva tvrdili su da je Azerbejdžan povrijedio član 2. Konvencije (materijalni i proceduralni aspekt), jer je azerbejdžanski vojni oficir bio pomilovan uslijed čega je onemogućeno potpuno izvršenje kazne. Podnositelji su tvrdili da je i Mađarska povrijedila član 2, jer je odobrila i izvršila zahtjev za transfer bez dobivanja odgovarajućih jamstava da će R.S. odslužiti zatvorsku kaznu u Azerbejdžanu. Dalje, u skladu sa članom 14. u vezi sa članom 2, podnositelji su tvrdili da je

napad bio etnički motiviran zločin iz mržnje koji je azerbejdžanska vlada podržala pomilovanjem, unapređenjem i ostalim povlasticama datim R.S.

Pitanja

1. Da li sud uobičajeno primjenjuje *affirmanti incumbit probatio*, odnosno da podnositelj zahtjeva mora dokazati svoju tvrdnju? **da**
2. U slučajevima u kojim vlasti isključivo znaju, u cijelosti ili velikim dijelom, o događajima o kojima je riječ podnositelj zahtjeva i dalje dokazuje svoju tvrdnju? **ne**

Objašnjenje petog primjera

U predmetu *Makuchyan i Minasyan protiv Azerbejdžana i Mađarske* iz 2020. godine, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-202524>, s obzirom na to da su podnositelji zahtjeva imali poteškoća da dokažu pristrasnost van razumne sumnje, Sud je preokrenuo teret dokazivanja tako da je obaveza pobijanja argumentirane tvrdnje o diskriminaciji bila na Azerbejdžanu. Sud je ponovio da su jedini pravni lijekovi koje treba iscrpiti oni koji su djelotvorni. Dužnost Vlade koja se poziva na neiscrpljivanje lijekova jeste da uvjeri Sud da je bilo koji pravni lijek koji citira, zapravo, djelotvoran, te da je bio dostupan u relevantno vrijeme i u teoriji i u praksi, to jest da je bio dostupan, da je omogućavao naknadu u vezi s pritužbama podnositelja zahtjeva i da je nudio razumne izgleda za uspjeh. S obzirom na teret dokazivanja u toj sferi, Sud je ponovio da u postupku pred njim ne postoje proceduralne zapreke za dopuštenost dokaza, niti unaprijed određene formule za njegovu ocjenu. Dokaz može proizaći iz koegzistencije dovoljno jakih, jasnih i usklađenih zaključaka ili sličnih nepobitnih činjeničnih pretpostavki. Štaviše, nivo uvjerljivosti koji je nužan za donošenje određenog zaključka i, s tim u vezi, raspodjela tereta dokazivanja suštinski su povezani sa specifičnošću činjenica, prirodom iznesenih navoda i pravom iz Konvencije. U određenim okolnostima, kada nadležna tijela isključivo znaju o određenim događajima u potpunosti ili velikim dijelom, teret dokazivanja može biti na vlastima, u smislu davanja zadovoljavajućeg i uvjerljivog objašnjenja o tome kako su se navedeni događaji dogodili. Konačno, nakon što je prepoznao da će dokazivanje rasne motivacije često biti izuzetno teško u praksi, Sud nije isključio mogućnost da zahtijeva od tužene Vlade da opovrgne argumentirane navode o diskriminaciji u određenim slučajevima navodne diskriminacije i da, ako to ne učini, utvrdi povredu člana 14. Konvencije.

Pozitivna/afirmativna akcija – penzionisanje i roditeljsko odsustvo

Šesti primjer

Podnositelj zahtjeva je češki državljanin rođen 1946. godine. U braku je bio od 1971. do 1998. godine, kada se razveo. Godine 1998. podnositelj zahtjeva podnio je zahtjev za skrbništvo nad dvoje od svoje četvero djece, rođene 1982. i 1985. godine, tvrdeći da od 1997. godine on i njegova supruga ne žive zajedno i da se sam brine o dvoje malodobne djece. U presudi od 1998. godine Okružni sud je dodijelio podnositelju zahtjeva skrbništvo nad dvoje djece. Češka Uprava za socijalno osiguranje 2003. godine odbacila je zahtjev podnositelja zahtjeva

za penziju budući da nije dosegao dob za penzionisanje propisanu članom 32. Zakona o penzijskom osiguranju, koja je u njegovom slučaju šezdeset jedna godina i deset mjeseci. Podnositelj zahtjeva osporio je upravnu odluku pred Regionalnim sudom, tvrdeći da, s obzirom na činjenicu da se brinuo o dvoje djece, ima pravo na penziju u dobi od pedeset sedam godina i da je, stoga, dosegao dob za penziju. Regionalni sud je 2004. godine prekinuo postupak u podnositeljevom predmetu do okončanja postupka pred Ustavnim sudom, koji je bio pozvan da ocijeni ustavnost člana 32. Zakona o penzijskom osiguranju u drugom predmetu koji mu je uputio Vrhovni upravni sud. Područni sud se pridružio postupku u tom predmetu kao intervenirajuća stranka. Ustavni sud je odbio 2007. godine zahtjev Vrhovnog upravnog suda za ukidanje člana 32. Zakona o penzijskom osiguranju, ocijenivši da nije diskriminatoran. Podnositelj zahtjeva je naveo da je bio diskriminiran u uživanju svog prava na zaštitu imovine zbog svog spola, što predstavlja kršenje člana 14. Konvencije u vezi sa članom 1. Protokola broj 1.

Pitanja

1. Da li država može različito tretirati grupe kako bi se ispravile činjenične nejednakosti među njima? **da**
2. Da li može doći do povrede člana 14. kada države, bez objektivnog i razumnog opravdanja, ne uspiju drugačije da tretiraju osobe čije su situacije bitno različite? **da**

Objašnjenje šestog primjera

U predmetu *Andrle protiv Češke*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103548>, Sud je smatrao da je ta mjera imala legitiman cilj, uviđajući da je u bivšoj Čehoslovačkoj povoljniji tretman žena koje su odgajale djecu izvorno bio osmišljen kako bi se kompenzirale činjenična nejednakost i teškoće koje proizlaze iz kombinacije tradicionalne majčinske uloge žena i društvenog očekivanja da budu zaposlene sa punim radnim vremenom. Potom je Sud ispitivao da li je temeljna razlika u tretmanu muškaraca i žena u državnom penzijskom sistemu prihvatljiva prema članu 14, odnosno postoji li razuman odnos proporcionalnosti između upotrijebljenih sredstava i cilja koji se želi postići?

Teško je, ipak, odrediti određeni trenutak kada nepravедnost prema muškarcima počinje da nadjačava potrebu da se nepovoljan položaj žena ispravi afirmativnim djelovanjem. Sud ne može a da ne ponovi da su nacionalne vlasti u boljoj poziciji da utvrde tako složeno pitanje u vezi s ekonomskom i socijalnom politikom, koje zavisi od brojnih domaćih varijabli i izravnog poznavanja navedenog društva, te da moraju uživati široko polje procjene u ovoj sferi. Sud je primijetio da je češka vlada već napravila prvi konkretan korak prema izjednačavanju dobi za penzionisanje, budući da je ukinula sniženu dob za penziju za žene rođene nakon 1968. godine koje su odgojile jedno dijete. Kao posljedica toga, dob za penzionisanje jednaka je za žene rođene nakon 1968. godine koje nemaju djecu ili koje imaju jedno dijete, kao i dob za penzionisanje za muškarce rođene nakon 1968. godine. Ženama koje su odgojile dvoje ili više djece i dalje se snižava dob za penzionisanje. Ipak, čini se da penziona reforma ide prema sveukupnom povećanju dobi za penzionisanje, ne uzimajući u obzir broj djece koju odgajaju žene ili muškarci. Sud priznaje da je, zbog teških političkih pregovora, rezultat promjena u češkom penzionom sistemu ograničen. Međutim, demografski pomaci i promjene u percepciji uloga spolova po svojoj prirodi su postepeni i, nakon četrdeset pet godina postojanja mjere koja je

u pitanju, potrebno je, u skladu s tim, vremenski odrediti izmjenu. Stoga se država ne može kritizirati što je progresivno modificirala svoj penzioni sistem kako bi odražavao te postepene promjene i što se nije zalagala za potpuno izjednačavanje bržim tempom. Doista, tužena Vlada mora birati između različitih metoda izjednačavanja dobi za odlazak u penziju. Taj zadatak je zahtjevan i zaslužuje promišljena rješenja, jer država tu reformu mora staviti u širi kontekst drugih demografskih pomaka, poput starenja stanovništva ili migracija, koji, također, zahtijevaju prilagođavanje sistema socijalne skrbi uz očuvanje predvidljivosti tog sistema za osobe koje su dužne da mu doprinose. Stoga se taj predmet mora razlikovati od pitanja diskriminacije u području roditeljskog dopusta. U predmetu *Konstantin Markin* Sud je smatrao da tradicionalna percepcija žena kao primarnih skrbnika djece ne može pružiti dovoljno opravdanje da se isključi otac iz prava na roditeljski dopust od sada, pa dalje i ubuduće i utvrdio povredu člana 14. u vezi sa članom 8. Međutim, za razliku od penzijskog sistema, roditeljski dopust je kratkoročna mjera koja ne utječe na cjelokupni život članova društva. Roditeljski dopust je vezan za sadašnji život onih kojih se to tiče, dok dob za penzionisanje odražava i nadoknađuje nejednakosti prijašnjih vremena. Prema mišljenju Suda, izmjene i dopune sistema roditeljskog dopusta koje se spominju u slučaju *Konstantina Markina* ne uključuju promjene suptilne ravnoteže penzijskog sistema, nemaju ozbiljne finansijske posljedice i ne mijenjaju dugoročno planiranje, kako je to slučaj s penzijskim sistemom koji je dio nacionalnih ekonomskih i društvenih strategija. Zaključno, Sud je smatrao da bi izvorni cilj diferencirane dobi za penzionisanje na osnovu broja djece koju su žene odgajale bio da nadoknadi činjeničnu nejednakost između muškaraca i žena. U svjetlu specifičnih okolnosti slučaja, taj pristup je razumno i objektivno opravdan na ovom temelju sve dok društvene i ekonomske promjene ne eliminišu potrebu da se žene posebno tretiraju. S obzirom na dugotrajnu penzijsku reformu koja je još u toku u Češkoj Republici, Sud nije uvjeren da su vrijeme i opseg mjera koje su češka tijela preduzela da isprave navedenu nejednakost bili toliko očito nerazumni da su premašili široko polje procjene dopušteno u takvom području, čime je utvrdio da nije došlo do povrede prava.

Zaposlenje

Iako Konvencija ne jamči pravo na zapošljavanje, u određenim okolnostima ono se ubraja u opseg prava garantovanih članom 8. U predmetu *Sidabras i Džiautas protiv Litve* nametanje ograničenja zapošljavanja bivših pripadnika KGB-a u državne službe i u razne sfere privatnog sektora vrlo značajno je utjecalo na njihovu sposobnost da razviju odnose s vanjskim svijetom, te im je stvorilo ozbiljne poteškoće u smislu zarađivanja za život i time imalo očite posljedice na njihov privatni život. U predmetu *Bigaeva protiv Grčke* Sud je utvrdio da postoji diskriminacija nastala nametanjem uslova državljanstva kandidatu za advokata u završnoj fazi postupka prijema nakon završenog obaveznog obrazovanja. Slučaj *I.B. protiv Grčke* odnosio se na otpuštanje s posla zaposlenika oboljelog od infekcije HIV-om. Sud je utvrdio da postoji povreda zbog propusta domaćeg suda da odmjeri prava dviju strana na način koji je u skladu s Konvencijom. Zaštita od diskriminacije u području zapošljavanja također se garantuje u odnosu na slobodu pristupanja ili neučlanjenja u sindikat prema članu 11. (vidi, *Danilenkov i drugi protiv Rusije*), te u vezi sa slobodom vjere prema članu 9. (vidi, *Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva* u vezi sa disciplinskim mjerama protiv zaposlenika koji su odbijali da obavljaju dužnosti smatrajući da su one nespojive sa njihovim vjerskim uvjerenjima).

U drugačijem kontekstu, u predmetu *Acar i drugi protiv Turske*, radilo se o tužbama radnika u vezi sa ostvarenjem prava iz radnog odnosa. Proglašavajući tužbu podnositelja zahtjeva zbog diskriminacije nedopuštenom, Sud je utvrdio da je tursko zakonodavstvo bilo u skladu s relevantnim međunarodnim standardima o nesolventnosti i da su podnositelji zahtjeva imali priliku da pojedinačno ostvare svoja potraživanja započinjanjem redovnog izvršnog postupka protiv dužnika prije nego što je on proglašen nelikvidnim. U nekim slučajevima Sud je utvrdio povredu materijalnog člana i nije ispitivao da li je došlo do povrede člana 14. U predmetu *Redfearn protiv Ujedinjenog Kraljevstva* podnositelj zahtjeva tvrdio je da je otpušten zbog svoje političke pripadnosti krajnje desnoj političkoj stranci i da nije mogao pokrenuti postupak utvrđivanja nezakonitog otkaza, jer je to bilo dopušteno samo osobama zaposlenim duže od godinu dana. Sud je smatrao da je tužena država dužna da preduzme razumne i primjerene mjere zaštite zaposlenika, uključujući i one koji imaju manje od jedne godine radnog staža, od otpuštanja na osnovu političkog mišljenja ili pripadnosti, te je utvrdio povredu člana 11. Konvencije.

Diskriminacija - ključni pojmovi na studiji slučaja

U predmetu *Kiyutin protiv Rusije*, <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103904>, podnositelj predstavke je bio uzbekistanski državljanin koji je rođen 1971. godine u tadašnjem Sovjetskom savezu. S obzirom na to da je u međuvremenu došlo do raspada Sovjetskog saveza i stvaranja posebnih nezavisnih država, on je 2003. godine došao u Rusiju, gdje se oženio ruskom državljanicom sa kojom je dobio kćerku. Njegov zahtjev za dobijanje boravišne dozvole odbijen je na osnovu toga što su testovi pokazali da je HIV pozitivan. U skladu sa ruskim zakonima, strani državljani koji su u braku sa ruskim državljaninom, ili oni koji imaju dijete koje je ruski državljanin ispunjavaju uslove za dobijanje dozvole za privremeni boravak pod uslovom da dostave zdravstveno uvjerenje kojim se dokazuje da nisu HIV pozitivni. Strani državljani za koje se utvrdi da su HIV pozitivni podliježu deportaciji. S obzirom na to da je odbijen njegov zahtjev za dobijanje boravišne dozvole, podnositelj predstavke je pokušao da

ospori ovakvo odbijanje pred domaćim sudovima, tvrdeći da vlasti nisu uzele u obzir njegovo loše zdravstveno stanje, koje je zahtijevalo visoko aktivnu antiretrovirusnu terapiju, kao ni njegov način života ili jake porodične veze u Rusiji. Svi državni organi Rusije odbili su njegove žalbe, a samim tim i mogućnost da dobije dozvolu stalnog boravka. Podnosilac predstavke se žalio Evropskom sudu po osnovu člana 14. u vezi sa članom 8. Konvencije.

Kada je razmatran ovaj predmet, pred Sud se postavilo **pitanje primjenljivosti** Konvencije i razmatrana su pitanja odnosa koji proistječu iz **zakonitog i stvarnog braka** podnosioca predstavke sa suprugom ruskom državljanicom sa kojom je imao dijete i iznesen stav da takvi odnosi predstavljaju **porodični život**, te da na taj način spadaju u područje djelovanja člana 8. Konvencije.

Dalje, iako u članu 14. Konvencije nije izričito naveden **zdravstveni status ili bilo kakvo medicinsko stanje pojedinca** među osnovima po kojima se zabranjuje diskriminacija, Sud je prepoznao da se fizički invaliditet i različita stanja narušenog zdravlja ubrajaju u pojam zaštite odredbe člana 14. Konvencije. Kada je usvajao takav stav, Sud je imao u vidu stavove izražene putem ostalih međunarodnih dokumenata poput Preporuke broj 1116 (1989) Parlamentarne skupštine Vijeća Evrope, te Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom i, shodno tome, razlika napravljena po osnovu zdravstvenog statusa, uključujući i infekciju HIV-om, obuhvaćena je terminom "drugi status", pa je član 14. u vezi sa članom 8. primjenljiv.

Podnosilac predstavke, iako nije bio ruski državljanin, već je uživao **status stranca na teritoriji** Rusije, uspostavio je jake porodične veze u Rusiji i bio je u sličnoj situaciji kao i drugi strani državljani koji su tražili boravišnu dozvolu po osnovu porodičnog života, ali se sa njim postupalo drugačije zbog njegovog medicinskog hendikepa, koji ima karakter **ličnog svojstva**, što predstavlja pozitivan HIV status.

Postavilo se i pitanje širine **polja slobodne procjene**, te da li je ta **razlika u postupanju** ruskih vlasti **razumno i objektivno opravdana** s obzirom na to da su ljudi koji žive sa HIV-om naročito **ranjiva grupa** koja se suočavala sa velikom diskriminacijom u prošlosti, te da nije bio uspostavljen **konsenzus u Evropi** o isključenosti pojedinaca koji su HIV pozitivni i koji se pojavljuju kao podnosioci zahtjeva za dobijanje dozvole boravka. U skladu sa tim, bilo je potrebno naročito uvjerljivo opravdanje za pravljenje **razlike u tretmanu** takvih osoba. Iako je prihvatio da se osporenom mjerom **težilo legitimnom cilju** zaštite javnog zdravlja, Sud je istakao da su se zdravstveni eksperti i međunarodni organi saglasili da se ograničenja putovanja nametnuta pojedincima koji su zaraženi virusom HIV-a ne mogu opravdati pozivanjem na zabrinutost za javno zdravlje. Iako bi takva ograničenja mogla biti djelotvorna protiv visoko-zaraznih bolesti sa kratkim periodom inkubacije kao što su kolera ili žuta groznica, prisustvo osobe pozitivne na HIV u zemlji samo po sebi ne predstavlja prijetnju javnom zdravlju.

Ovo posebno ako se ima u vidu da se HIV ne prenosi spontano, već putem vrlo specifičnog ponašanja, a metode prenošenja te bolesti izazvane virusom su iste bez obzira na dužinu boravka osobe u zemlji ili na njegovu/njenu nacionalnu pripadnost. Uprkos tome, ograničenja putovanja ne nameću se turistima ili licima koja kratko borave, niti ruskim državljanima koji se vraćaju u zemlju iako nema razloga da se pretpostavi da je mogućnost njihovog uključivanja u nesigurno ponašanje manje vjerovatna nego kod lica koja žele stalni boravak.

U ovom predmetu domaće vlasti su odbacile zahtjev podnosioca predstavke isključivo na osnovu zakonskih odredaba, ne uzimajući u obzir njegovo zdravstveno stanje ili porodične

veze u Rusiji. Imajući u vidu da podnositelj predstave pripada naročito ranjivoj grupi, koja je vrlo često podložna stigmatizaciji, te da nema razumnog i objektivnog opravdanja i da ne postoji individualizovana procjena i činjenicu da je Vlada prekoračila svoje usko polje slobodne procjene, Sud je zaključio da je podnositelj predstave bio žrtva diskriminacije po osnovu svog zdravstvenog statusa. Dalje, iznio je stav da, za razliku od nekih bolesti kao što je, naprimjer, ptičji grip, bolest izazvana virusom HIV-a ne predstavlja bolest kojom se mogu opravdati restriktivne mjere država u pogledu omogućavanja da se uđe ili boravi u nekoj zemlji. Način na koji su državni organi Rusije obrazložili svoje odluke **nije zadovoljio kriterijum i standard koji se traže u demokratskom društvu.**

Rodni identitet i seksualna orijentacija

Zabrana diskriminacije prema članu 14. Konvencije odnosi se na rodni identitet i seksualnu orijentaciju, vodeći pri tome računa da su rodni identitet i seksualna orijentacija dvije različite karakteristike. Sud je razmatrao niz predmeta koji se tiču pitanja rodnog identiteta:

- pravo na operaciju promjene spola (*L. protiv Litve*, 2007. godine);
- pravo na pravno priznavanje željenog spola (*Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, *I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2002, *L. protiv Litve*, 2007. godine) i, u vezi s tim, pravni zahtjevi koji se moraju ispuniti u tu svrhu (*Hämäläinen protiv Finske*, 2014. godine);
- pravo na brak (*Christine Goodwin protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, *I. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*);
- pravičnost sudskih postupaka povodom zahtjeva za naknadu troškova promjene spola protiv privatnog zdravstvenog osiguranja (*Van Kück protiv Njemačke*, 2003. godine);
- pravo na zakonsko priznavanje spola bez promjene građanskog statusa (*Hämäläinen protiv Finske* [GC], 2014. godine);
- odgovornost za medicinske troškove nastale u vezi sa operacijom promjene spola (*Schlumpf protiv Švajcarske*, 2009. godine);
- ograničavanje roditeljskih prava podnositeljci zahtjeva i uskraćivanje kontakta s njezinom djecom na osnovu rodnog identiteta (*A.M. i drugi protiv Rusije*, 2021. godine).

U više navrata Sud je uvrstio seksualnu orijentaciju među zaštićene "druge osnove" prema članu 14, a 1999. godine prvi put je utvrdio povredu člana 14. na osnovu spolne orijentacije u predmetu koji se odnosi na roditeljska prava (*Salgueiro Da Silva Mouta protiv Portugala*). U nizu predmeta Sud je ispitao pitanje seksualne orijentacije koji uključuju:

- različitu dob pristanka na homoseksualne odnose (*L. i V. protiv Austrije*, 2003, *S.L. protiv Austrije*, 2003, *B.B. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2004, *Santos Couto protiv Portugala*, 2010. godine);
- dopuštenje za usvajanje djeteta (*X i drugi protiv Austrije*, 2013, *E.B. protiv Francuske*, 2008, *Gas i Dubois protiv Francuske*, 2012. godine);

- pravo na nasljeđivanje stanarskog prava preminulog partnera (*Karner protiv Austrije*, 2003, *Kozak protiv Poljske*, 2010. godine);
- socijalnu zaštitu (*P.B. i J.S. protiv Austrije*, 2010, *Mata Estevez protiv Španjolske* (odl.), 2001. godine);
- uslove pritvora (*X protiv Turske*, 2012. godine);
- propise o izdržavanju djece (*J.M. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2010. godine);
- civilne zajednice (*Vallianatos i drugi protiv Grčke* [VV], 2013. godine);
- brak (*Schalk i Kopf protiv Austrije*, 2010, *Chapin i Charpentier protiv Francuske*, 2016. godine);
- spajanje porodice (*Pajić protiv Hrvatske*, 2016, *Taddeucci i McCall protiv Italije*, 2016. godine);
- slobodu misli, savjesti i vjere (*Eweida i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2013. godine);
- slobodu okupljanja i udruživanja (*Bączkowski i drugi protiv Poljske*, 2007, *Alekseyev i drugi protiv Rusije*, 2018, *Genderdoc-M protiv Moldavije*, 2012, *Zhdanov i drugi protiv Rusije*, 2019, *Berkman protiv Rusije*, 2020, *Udruženje ACCEPT i drugi protiv Rumunije*, 2021. godine);
- zaštitu od homofobičnog govora ili čina nasilja i djelotvornost istraga (*Identoba i drugi protiv Gruzije*, 2015, *M.C. i A.C. protiv Rumunije*, 2016, *Beizaras i Levickas protiv Litve*, 2020, *Aghdgomelashvili i Japaridze protiv Gruzije*, 2020, *Sabalić protiv Hrvatske*, 2021, *Udruženje ACCEPT i drugi protiv Rumunije*, 2021. godine).

Test - Rodni identitet i seksualna orijentacija

Šta se navodi u izreci kao osnova za zabranu diskriminacije na osnovu člana 14. Evropske konvencije o ljudskim pravima?

- homoseksualnost i transseksualnost,
- seksualna orijentacija, ali ne i transseksualnost,
- seksualna orijentacija i transseksualnost,
- **niti jedno od spomenutog.**

Da li može nastupiti diskriminacija kada se primjenjuje jednak tretman prema različitim pojedincima ili grupama?

- a) **tačno,**
- b) netačno.

Kakva je trenutna situacija u vezi sa LGBT osobama i njihovim pravima u državama članicama Vijeća Evrope?

- u nekim državama su ostvarili ravnopravnost, a u nekim drugim nisu,
- prava LGBT osoba ne predstavljaju više problem u državama članicama VE,
- **diskriminacija postoji u svim državama članicama, a stepen pravne zaštite varira,**
- pitanja koja se odnose na LGBT osobe su problematična, ali to je problem koji su sami napravili.

Da li Sud dopušta državama da prave razliku između homoseksualaca i heteroseksualaca prilikom usvajanja djece kao jednog samohranog roditelja (pod uslovom da zakoni te države dopuštaju da djecu usvoji jedan samohrani roditelj)?

- Od vještina samohranog roditelja koji želi da usvoji dijete zavisi da li će se državama dopustiti da razmatraju taj faktor.
- Dopušteno je ako postoji velika šansa da bi dijete moglo patiti zbog odrastanja u porodici koja nije tradicionalna.
- **Ne, dopušteno je da se donese odluka u najboljem interesu djeteta, ali ta odluka ne smije uključivati diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije.**
- Nije dopušteno ako samohrani roditelj koji želi da usvoji dijete nema partnera, ali ako on/ona ima odgovarajući stav kada se radi o usvajanju djeteta, moguće je razmotriti relevantne okolnosti za davanje saglasnosti za usvajanje djeteta.

Da li transrodna osoba ima pravo na to da država prizna njezinu spolnost prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima?

- **Da, ako je okončala postupak promjene spola.**
- Ne, to je prepušteno slobodnoj procjeni svake države.
- Ne, to je privatna stvar.

Rodno zasnovano nasilje

Video-priča:

Why domestic violence victims don't leave **(sa prijevodom na BHS)**

<https://www.youtube.com/watch?v=V1yW5lsnSjo&t=72s>

Sedmi primjer

Predmet je pokrenula turska državljanka Nahide Opuz predstavkom koju je podnijela protiv Republike Turske u kojoj je navela da državne vlasti nisu zaštitile nju i njenu majku od nasilja u porodici, što je dovelo do smrti njene majke i do maltretiranja nje same. Od početka svoje veze podnositeljica i H.O. su imali žučne rasprave i ozbiljne probleme. Zvanično su se vjenčali 12. novembra 1995. godine. Dobili su troje djece 1993, 1994. i 1996. godine.

U periodu od aprila 1995. godine do marta 1998. godine dogodila su se četiri incidenta u kojima se H.O. nasilno ponašao i prijetio podnositeljici i njenoj majci. U prva tri incidenta radilo se o teškim premlaćivanjima i napadima nožem, a u četvrtom incidentu H.O. je automobilom udario podnositeljicu i njenu majku. Tom prilikom majka je dobila povrede opasne po život. Nakon prva dva incidenta podnositeljica je povlačila tužbe da bi se poslije trećeg, kada je državni tužilac donio odluku da krivično ne goni H.O., odselila kod majke. Nakon četvrtog incidenta podnositeljica je podnijela zahtjev za razvod braka na osnovu izrazitog neslaganja od koga je kasnije odustala, jer joj je supruga prijetio i vršio pritisak na nju. Prema turskom krivičnom zakonu, da bi se postupak mogao nastaviti, bila je neophodna krivična prijava.

U oktobru 2001. godine H.O. je podnositeljicu predstavke izbo nožem sedam puta. H.O. je optužen za napad nožem i osuđen na novčanu kaznu. Majka podnositeljice je zatražila da se pritvori H.O., navodeći da su ona i kćerka u prethodnim incidentima morale da povuku prijave zbog njegovih prijetnji smrću. Godine 2002. podnositeljica i njena majka su odlučile da se presele, ali H.O. je prisilio vozača kombija za selidbu da se zaustavi i tada je pucao u podnositeljčinu majku, koja je izdahnula na licu mjesta. U martu 2008. godine H.O. je osuđen zbog ubistva i nezakonitog posjedovanja oružja na doživotnu robiju, ali je pušten na slobodu do okončanja žalbenog postupka. U aprilu 2008. godine podnositeljica je tražila od vlasti da preduzmu neophodne mjere radi njene zaštite s obzirom na to da je H.O. počeo opet da joj prijeti. Međutim, vlasti nisu preduzele takve mjere. U predstavci podnositeljica je navela da turske vlasti nisu zaštitile pravo na život njene majke, te da činjenica da tursko zakonodavstvo ne predviđa zaštitu žena od porodičnog nasilja predstavlja povredu člana 14. EKLJP.

Pitanja

1. Da li rodno zasnovano nasilje može biti uslovljeno socio-ekonomskim položajem? **da**
2. Da li uhođenje može predstavljati oblik rodno zasnovanog nasilja?

Objašnjenje sedmog primjera

Sud je zaključio da su turske vlasti pogrešno smatrale da je riječ o "porodičnoj stvari" i da je smrtni ishod bilo moguće predvidjeti, imajući u vidu ranije nasilne događaje. Sud je zaključio da nacionalne vlasti nisu ispunile pozitivnu obavezu da spriječe takvo nasilje, niti su preduzele efikasne mjere u toku istrage o ubistvu, te da nisu zaštitile pravo na život majke podnositeljice i da su time prekršile član 2. EKLJP.

Također, Sud je utvrdio da je došlo do povrede člana 14. Sud primjećuje da, iako tada važeći turski zakon nije izričito pravio razliku između muškaraca i žena u uživanju prava i sloboda, taj zakon je bilo neophodno uskladiti sa međunarodnim standardima u pogledu statusa žena u demokratskom društvu. Nakon pregleda izvještaja Amnesty Internationala i Advokatske ko-

more u Diyarbakiru, koje Vlada nije osporila, Sud je ustanovio da je najveći broj prijavljenih žrtava nasilja imao upravo Diyarbakir, gdje je živjela i podnositeljica u navedenom periodu, te da su sve te žrtve žene koje su, uglavnom, bile izložene fizičkom nasilju. Veliki broj tih žena je kurdskog porijekla, nepismene su ili imaju nizak nivo obrazovanja, te nemaju nikakav nezavisni izvor prihoda. Dalje, zakon na koji se pozivala Vlada kao mogući pravni lijek u slučaju porodičnog nasilja nad ženama nije provođen u mjeri u kojoj je trebalo da bude. Naime, istraživanja provedena u odnosu na žene koje su žrtve nasilja u porodici ukazuju da, nakon što žrtva prijavi slučaj nasilja u porodici policijskoj stanici, policijski službenici ne ispituju njene navode, nego nastoje da posreduju i da ubijede žrtvu da se vrati kući i povuče prijavu. U vezi s tim, policijski službenici smatraju da je nasilje u porodici "porodična stvar u koju se oni ne mogu miješati".

Sud je utvrdio da krivičnopravni sistem, onako kako je primijenjen u navedenom slučaju, nije proizveo adekvatan destimulirajući efekt koji bi osigurao efikasno sprečavanje nezakonitih radnji koje je počinio H.O. a protiv ličnog integriteta podnositeljice i njene majke, te da je time doveo do povrede njihovih prava prema čl. 2. i 3. Konvencije. Imajući u vidu nalaz u pogledu opšte i diskriminatorne sudske pasivnosti u Turskoj, makar ona bila i nenamjerna, koja, uglavnom, pogađa žene, Sud je smatrao da se nasilje koje su pretrpjele podnositeljica i njena majka može smatrati nasiljem na osnovu spola, te da predstavlja oblik diskriminacije žena, čime je povrijeđen član 14. Konvencije.

Zabrana diskriminacije u Bosni i Hercegovini

Diskriminacija u BiH je zabranjena različitim pravnim aktima, uključujući Ustav BiH, ustave entiteta, Statut Brčko distrikta, ustave kantona, te zakonima koji uređuju pojedine oblasti poput rada, zdravlja, obrazovanja, socijalne zaštite... Zakon o ravnopravnosti spolova predstavlja prvi zakon koji je definirao različite oblike diskriminacije na osnovu spola, a donošenjem Zakona o zabrani diskriminacije jasno su definirani svi oblici diskriminacije i načini zaštite od diskriminacije.

Donošenjem Zakona o zabrani diskriminacije 2009. godine (ZoZD) definirani su mehanizmi zaštite od diskriminacije u Bosni i Hercegovini, te je uspostavljen okvir za zaštitu od svih oblika diskriminacije koji podrazumijeva zaštitu od diskriminacije u svim sudskim i upravnim postupcima. Zakon o zabrani diskriminacije, pored definicije diskriminacije, utvrđuje oblike diskriminacije – direktnu i indirektnu diskriminaciju.

Direktna diskriminacija se odnosi na svako postupanje kojim se osobe ili grupe, zbog nekih svojih ličnih karakteristika, u istim ili sličnim situacijama tretiraju drugačije u odnosu na drugu osobu ili grupu u pogledu ostvarivanja prava, a za takav različit tretman nema zakonitog cilja, ili se primjenjuju mjere koje nisu proporcionalne cilju koji se želi postići.

Primjer: Ustavni sud je zaključio da su redovni sud i organi uprave primjenom Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju iz 1998. godine, bez uvažavanja opredjeljenja iz Porodičnog zakona FBiH iz 2005. godine o dosljednom izjednačavanju vanbračne zajednice, koja u konkretnom slučaju traje 17 godina, sa bračnom zajednicom u svim pravima i obavezama, uključujući i imovinska prava, i odbijanjem apelantičinog zahtjeva da joj, kao članu porodice umrlog nosioca osiguranika, prizna pravo na porodičnu penziju prekršili zabranu diskriminacije iz člana II/4. Ustava Bosne i Hercegovine i člana 14. Evropske konvencije u vezi sa pravom na imovinu iz člana II/3.k) Ustava Bosne i Hercegovine i člana 1. Protokola broj 1 uz Evropsku konvenciju.⁷

Indirektna diskriminacija se odnosi na svaku situaciju u kojoj naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa dovode neko lice ili grupu lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj prema zaštićenim osnovama u odnosu na druga lica, mada za takav različit tretman nema zakonitog cilja, ili se primjenjuju mjere koje nisu proporcionalne cilju koji se želi postići.

Indirektna diskriminacija se često naziva i "prikrivenom", jer se naizgled neutralnom odredbom ili praksom onemogućava određenoj osobi ili grupi da uživa prava. Posredna diskriminacija se pojavljuje u situacijama u kojim se ne uzima u obzir da određene grupe nisu u mogućnosti da ispune uslove koji se utvrđuju za pristup određenim pravima.

Zakonom o zabrani diskriminacije utvrđeni su i ostali oblici diskriminacije poput uznemiravanja koje predstavlja svako neželjeno ponašanje uzrokovano nekim od zaštićenih osnova koje ima cilj da povrijedi, ili stvarno predstavlja povredu dostojanstva osobe i da stvori zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, zatim, seksualno uznemiravanje koje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekt da povrijedi dostojanstvo lica, posebno kada se njime stvara zastrašujuće, neprijateljsko, degradirajuće, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje.

Mobing je oblik diskriminacije kao vid nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu, koji podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekt na žrtvu čija je svrha ili posljedica degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlenog. Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu jedne od zaštićenih osnova, te izdavanje naloga, pomaganje drugima da vrše diskriminaciju i podsticanje na diskriminaciju.

Zakonom o zabrani diskriminacije regulirani su antidiskriminacijski parnični postupak koji se vodi pred nadležnim sudovima i postupci povodom žalbi pred Institucijom ombudsmena. U skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije, sudska zaštita temelji se na pretpostavci da žrtva diskriminacije ima slabiji položaj u odnosu na počinitelja. Kao posljedica toga uvedeni su posebni instituti koji se odnose na teret dokazivanja kojim se predviđa da je tužitelj dužan da dokaže vjerovatnost svojih tvrdnji o diskriminaciji, a tuženi je dužan da priloži dokaze kojima bi dokazao da je postupao objektivno, a ne diskriminatorno, zatim, kolektivna tužba i korištenje statističkih podataka kao dokaznog sredstva.

Zakonom o zabrani diskriminacije uređuje se zaštita od diskriminacije putem posebnih antidiskriminacijskih tužbi u kojima je moguće istaknuti četiri tužbena zahtjeva (uključujući mogućnost da se kumulira više tužbenih zahtjeva u jednoj tužbi), i to:

---

⁷ Ustavni sud Bosne i Hercegovine, predmet broj AP 4077/16.

- utvrđivanje diskriminacije (deklaratorni antidiskriminacijski zahtjev),
- zabrana diskriminacije (prohibitivni zahtjev),
- otklanjanje diskriminacije (restitutivni zahtjev),
- utvrđivanje i naknada štete,
- objava presude (publikacijski zahtjev).

Primjer: Diskriminacija na osnovu spola koja počinje tokom zapošljavanja često kasnije proizvodi i druge oblike diskriminacije, naprimjer, zbog nemogućnosti da se dobije posao u željenoj oblasti.

"Prilikom aplikacije za specijalizaciju iz oftalmologije nisam bila primljena zbog toga što sam žena i majka i prilikom aplikacije za opštu hirurgiju ponovio se isti problem, tako da sam morala specijalizirati porodičnu medicinu, a potom sam specijalizirala dijagnostičku radiologiju zbog nedostatka kadra."

Sličan slučaj zabilježila je Institucija ombudsmena za ljudska prava BiH, koja je primila žalbu da postoji diskriminacija jer je doktorica medicine iz Banje Luke, dok je bila u drugom stanju, premještena s Klinike za plastično-rekonstruktivnu hirurgiju na Kliniku za pulmologiju. Podnositeljica žalbe je smatrala da je diskriminirana na osnovu spola zbog uvriježenog mišljenja da "žene koje imaju porodicu nisu adekvatne za rad na hirurgiji".

D) TEST (za početak i za kraj obuke)

Pitanje broj 1: Da li različit tretman, ukoliko je opravdan, predstavlja kršenje člana 14?

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 2: Da li diskriminacija može nastupiti kada se primjenjuje jednak tretman prema različitim pojedincima ili grupama?

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 3: Test srazmjernosti zahtijeva da se razmotri da li je nepovoljna pozicija u koju je podnosilac predstavke stavljen zbog ostvarivanja legitimnog cilja _____ **prekomjerna.**

Pitanje broj 4: Član 14. navodi taksativno sve osnove prema kojima je diskriminacija zabranjena:

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 5: Situacije u kojim su praksa, pravila, zahtjevi ili uslovi naizgled neutralni, ali imaju ili bi imali efekt dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica su obilježje:

- a) neposredne diskriminacije,
- b) segregacije,
- c) **posredne diskriminacije.**

Pitanje broj 6: Supsidijarna priroda člana 14. znači da će Evropski sud prvo razmotriti da li je:

- a) **prekršena bilo koja osnovna odredba prije nego što pređe na ispitivanje tužbenog zahtjeva po osnovu člana 14. u vezi sa tom odredbom,**
- b) prekršen član 1. Protokola broj 12,
- c) razlika u tretmanu premašila unutrašnje polje slobodne procjene države.

Pitanje broj 7: Različiti tretman može se objektivno i razumno opravdati kada:

- (a) _____ **ima legitimni cilj i**
- (b) _____ **su sredstva koja se pritom primjenjuju razumno srazmjerna legitimnom cilju čijem se ostvarenju teži.**

Pitanje broj 8: Diskriminirana osoba dokazuje da je žrtva diskriminacije?

- a) da
- b) ne

Pitanje broj 9: Prema stavu Evropskog suda, etničko porijeklo i rasa predstavljaju srodne pojmove?

- a) da
- b) ne

E) OBRAZAC ZAVRŠNE EVALUACIJE

Ravnopravnost i zabrana diskriminacije

1. SADRŽAJ I PREZENTACIJA

Molimo Vas da ocijenite navedene oblasti nekom od predloženih ocjena.	Sadržaj edukacije 1 (loš sadržaj) 3 (prosječan) 5 (izvrstan)	Način edukacije 1 (loše izlaganje) 3 (prosječan) 5 (izvrstan)	Važnost za Vaš posao 1 (nije važno) 3 (važno je) 5 (veoma važno)	VRIJEME		
				Da li je predviđeno vrijeme bilo:		
				prekratko	predugo	dovoljno
Načelo jednakosti i nediskriminacije						
Diskriminacija po različitim osnovama						
Evropski standardi zaštite od diskriminacije /test diskriminacije						
Osnovi diskriminacije (porijeklo, invaliditet) i direktna i indirektna diskriminacija						
Pojam polja slobodne procjene države i bračna jednakost i teret dokazivanja						
Pozitivna/afirmativna akcija – penzionisanje i roditeljsko odsustvo i zaposlenje						
Rodni identitet i seksualna orijentacija						
Rodno zasnovano nasilje						

Kako biste ocijenili sljedeće elemente obuke?					
Sadržajnost rasprave:	1	2	3	4	5
Vođenje programa obuke:	1	2	3	4	5
U kojoj mjeri su zadovoljena Vaša očekivanja od obuke?	1	2	3	4	5
Kako biste ocijenili kvalitet organizacije obuke?	1	2	3	4	5

Postoje li neke teme koje bi bilo potrebno uvrstiti u program obuke?		
da	ne	
(Ako je odgovor potvrđan, navedite koje oblasti biste željeli uvrstiti u program obuke)		Teme koje bi bilo potrebno uvrstiti u program obuke:

Dodatni komentari i sugestije:

Zahvaljujemo za saradnju!

Vijeće Evrope je vodeća organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Sastoji se od 46 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope potpisnice su Evropske konvencije o ljudskim pravima, sporazuma koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i vladavinu prava. Evropski sud za ljudska prava nadgleda primjenu Konvencije u državama članicama.

www.coe.int